

Ο ΑΛΑΦΡΟΪΣΚΙΩΤΟΣ

ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΠΑΝΤΕΛΗ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

Κύριε Πρόεδρε τῆς Δημοκρατίας,

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τελεῖ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Ἀγγελοῦ Σικελιανοῦ γιὰ τὰ τριάντα χρόνια ἀπὸ τὴν κοίμησίν του. Ἡ Σύγκλητος μοῦ ἔκαμε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ ἀναθέσει νὰ ἐκφωνήσω τὸν ἐπιμνημόσυνο λόγο. Θὰ προσπαθήσω νὰ παρουσιάσω τὰ ἔτη μαθητείας τοῦ Σικελιανοῦ ὡς πρότυπο ποιητικῆς παιδεύσεως καὶ θὰ μελετήσω τὸ νεανικὸ του ποίημα Ἀ λ α φ ρ ο ῖ σ κ ι ω τ ο ς ὡς τὸν πυρήνα τοῦ συνόλου τῆς δημιουργίας του καὶ ὡς ἀψευδῆ μαρτυρία περὶ τοῦ προσώπου του. Ἀδυνατώντας νὰ συμπίσω σὲ μιὰν ὀμίλια δλόκληρο τὸ βίον τοῦ ποιητῆ, διάλεξα τὴν ὁμορφότερη ὥρα τῆς νιότης του, ὅπως ἓνας γλύπτης θὰ σκάλιζε τὴν ἀπολλώνια κατατομή του σὲ μιὰν ἐπιτύμβια στήλη. Στὴν ἐκλογή μου μ' ἐνεθάρρυνε τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Σικελιανὸς σταμάτησε μονάχα σ' ἓνα κεφάλαιο ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Παλαμᾶ ὅταν ἔκαμε τὸ μνημόσυνό του τὸ Μάιο τοῦ 1943. Τὸ μνημόσυνο ἐκεῖνο, ὁ Σικελιανὸς τὸ εἶχε ὀνομάσει «πνευματικὴ ἀγάπη» καὶ «ἐλληνικὸν ἱερὸ νεκροῦδειπνον»¹.

Τριάντα χρόνια ἀπὸ τὴν τελευτὴ τοῦ Ἀγγελοῦ Σικελιανοῦ ἀποδείχτηκαν ἀρκετὰ γιὰ νὰ διαδοθοῦν τὰ ἔργα του στὸ εὐρύτερο κοινὸ καὶ νὰ περιβληθεῖ ἡ μορφὴ του μὲ μυθικὴ αἴγλη. Σὲ τοῦτο συνετέλεσε ἡ αὐτοδυναμία τῶν δημιουργημάτων του, ἀλλὰ καὶ ἡ μεθοδικὴ ἔκδοσις τῶν Ἀπάντων του, ἡ ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλία τῶν δραμάτων του, ἡ δημοσίευσσις ἀνεκδότων κειμένων του καὶ ἡ φιλολογικὴ ἔρευνα. Ὁ Σικελιανὸς ἔχει ἤδη καθιερωθεῖ ὡς ἐθνικὸς ποιητῆς, ὁμόηρονος τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Παλαμᾶ.

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ὁ Ἀγγελὸς Σικελιανὸς γεννήθηκε στὴ Λευκάδα στὶς 15 Μαρτίου (π.ῆ.) τοῦ 1884 ἀπὸ γονιοὺς τὸν Ἰωάννη Σικελιανὸ καὶ τὴ Χαρίκλεια Σικελιανοῦ, τὸ γένος

1. Βλ. τὸ τεῦχος Κ ω σ τ ῆ ς Π α λ α μ ᾶ ς, Ἀθήνα, 1943, σ. 7. Τὸ τεῦχος περιέχει δὺὸ ὀμίλιες τοῦ Σικελιανοῦ: («Ἀπὸ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Παλαμᾶ») (25 Μαΐου 1943) καὶ («Ὁ Παλαμᾶς ἄσκητις καὶ μύστης») (3 Ἀπριλίου 1936).

Στεφανίτση. Ὁ πατέρας του ἦταν ἄνθρωπος καλλιεργημένος, κάτοχος τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς γλώσσας, πὺν τις ἐδίδασκε κατ' ἐπάγγελμα, μὲ πρώτους καὶ καλύτερους μαθητὲς τὰ παιδιὰ του. Χώρια ἀπὸ τὶς ξένες γλώσσες, τοὺς ἐδίδασκε μὲ τὸ παράδειγμά του τὴ χρηστότητα, τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδας καὶ τὴ φιλομάθεια. Ἡ μητέρα τους, γλωσσομαθῆς καὶ ἐκείνη, εἶχε φοιτήσῃ στὸ Ἀρσάκειο. Μὲ τὴ μόρφωση καὶ τὰ φυσικὰ της χαρίσματα, κυβέρνησε ἀρχοντικὰ τὸ σπιτικό της καὶ λατρεύτηκε ἀπὸ τὰ παιδιὰ της. Δυὸ Σικελιανοὶ εἶχαν διακριθεῖ στὸν Ἀγώνα τῆς Παλιγγενεσίας καί, κατὰ τὴ δήλωση τοῦ ποιητῆ, στὸ πατρικὸ σπίτι («ἡ πνοὴ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Εἰκοσιένα λειτουργοῦσε σὲ ἀκοίμητο μνημόσυνο... Τὸ σπίτι μας — ἐπιλέγει — τὸ περιέβαλλε ἀτμόσφαιρα θρησκευτικῆ»)². Ὁ Ἀγγελος δὲν παρέλειψε νὰ τιμήσῃ τὴ μνήμη τῶν γονέων του σὲ κάθε εὐκαιρία. Ὁ πατέρας ἐνσαρκώνει τὴν ἔννοια τοῦ χρέους: κάθε φορὰ πὺν ὁ ποιητῆς συλλογίζεται τὴ μοῖρα τῶν θνητῶν, ἀγωνιᾷ: «Πῶς θ' ἀντικρύσω τὸν πατέρα μου στὸν ἄλλο κόσμος;» Ἡ μάνα προσωποποιεῖ τὴν τρυφερότητα καὶ τὴ χάρη:

Σὲ σὲ χαμογελάει ἡ γῆ, σὲ σὲ ἡ πατρίδα ἀκέρια³.

Ἡ «πατρίδα» εἶναι ἡ Λευκάδα, ἀλλὰ ὁ ποιητῆς περιβάλλει μὲ τὴν ἀγάπη του καὶ τὴν ἀντικρινὴ στεριά, πὺν τὸν ἐμπνέει μὲ τὴ λεβεντιά καὶ τὰ τραγούδια της, καθὼς εἶχε ἐμπνεύσει τὸ Βαλαωρίτη:

Νὰ συγκεράσω ἐλόγιασα, μὲ μιὰ βουλὴν ἀντρίκεια,
καὶ τῆς Ἡπείρου τοὺς γυαλοὺς καὶ τοῦ Ἰονίου τοὺς ἄμμους.

(Λ.Β. Α' 175)

Τὰ πέντε παιδιὰ τοῦ Ἰωάννη καὶ τῆς Χαρίκλειας Σικελιανοῦ, — χώρια ἀπὸ τὰ δυὸ πὺν εἶχαν πεθάνει σὲ τρυφερὴ ἡλικία — ὁ Ἐκτωρ, ὁ Μενέλαος, ἡ Ἑλένη, ἡ Πηνελόπη (ὄλα δμηρικὰ ὀνόματα!) καὶ τὸ στερνοπαίδι ὁ Ἀγγελος, μαζὶ μὲ τὴ θαλπωρὴ ἀπὸ τοὺς γεννήτορες, εἶχαν γνωρίσει τὴ στοργικὴ φροντίδα μιᾶς γριᾶς παραμάνας, πὺν ξεδίπλωσε μπρὸς στὰ μάτια τῆς ψυχῆς τους τὸν αὐτόχθονα μωθικὸν κόσμον. Ἡ Πηνελόπη συνήθιζε καὶ κείνη νὰ διαβάζει στ' ἀδέρφια της καὶ στὴν ἀγράμματη βάρια — «σὲ ἀντάλλαγμα» — τὸν Ἐρωτόκριτο, τὴ

2. Λευκ. 65 - 66. — * Γιά τοὺς προγόνους τοῦ Σικελιανοῦ βλ. τὸ μελέτημα τοῦ Πάνου Ροντογιάννη, Νέα Ἑστία, Ἀθήνα, Χριστούγεννα 1952, σ. 6 - 10, καὶ Θεόδωρου Εὐδή, Ἀγγελος Σικελιανός, Ἀθήνα, 1973, σ. 9 - 14.

3. Ποίημα «Ἀφιερωμένο στὴ Μάνα μου». Περ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα, Ἰούν. - Ἰούλ. 1905, σ. 133. (Λ.Β. ΣΤ' 53).

* Βλ. τὶς Βραχυγραφίαι στὸ τέλος τοῦ κειμένου.

Θυσία τοῦ Ἀβραάμ καὶ δημοτικὰ τραγούδια⁴. Ὄταν τὰ πέντε ἀδέρφια ὠρίμασαν, ἔγιναν ἱκανὰ — κατὰ διάφορο βαθμὸν, βέβαια — νὰ ἐμποτισθοῦν ἀπὸ τὴν ἑπτανησιακὴ ποιητικὴ παράδοση πὸν ἐκπροσωποῦν κυρίως ὁ Διονύσιος Σολωμός, ὁ Ἀνδρέας Κάλβος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης — οἰκογενειακὸς φίλος ὁ τελευταῖος⁵. Μαζὶ μὲ τὸ πνευματικὸ κλίμα τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ, τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ μας τὴν ἔπλασαν ἢ διαβίωσέ του μέσα στὴν εὐκοσμη φύση τοῦ νησιοῦ, ἢ ἐπικοινωνία του μὲ τὸ λαό, ἢ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα — διαμορφωτικοὶ παράγοντες πὸν ἀποτελοῦσαν κοινὴ περιουσία τῶν πατέρων μας.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Κατ' ἀξιόπιστες μαρτυρίες, ὁ Ἄγγελος ἄρχισε νὰ στιχοργεῖ ἀπὸ μικρὸ παιδί⁶. Ὅσο προχωροῦσε στὰ γράμματα, πὸν τὰ διδάχτηκε στὸ δημοτικὸ καὶ στὸ γυμνάσιο τῆς γενέτειρας, τόσο συνειδητοποιοῦσε τὸν προορισμὸν του νὰ ἐρμηνεύσει τὸν φυσικὸ κόσμον πὸν τὸν περιέβαλλε. «Κάποιο ἀγνὸ μιμόδραμα ἦταν ὅλη ἡ ἐφηβικὴ μου βίωση μέσα στὴ Φύση, λέγει ὁ ἴδιος. Ἄφηνα τὰ πράγματα νὰ μπάζουνε σιγὰ-σιγὰ μὲς στὴν ψυχὴ μου τὸ ἰδιαίτερό τους φῶς — ἀπ' τὸ χαλίκι ὠσμε τὸν ἥλιον κι ὠσμε τ' ἄστρα — καὶ βαθμιαῖα νὰ τὸ ἀνεβάζουν ἀπὸ τὰ νεῦρα μου, σὰ λάδι, πρὸς τὸ λύχνον τοῦ παρθένου αὐθόρμητοῦ μου λογισμοῦ»⁷.

Στὰ 1901, ὁ νεαρὸς ποιητὴς ἤρθε στὴν Ἀθήνα καὶ γράφτηκε φοιτητὴς στὴ Νομικὴ Σχολή, ἀλλὰ χωρὶς νὰ παρακολουθήσει τακτικὰ μαθήματα. Προτίμησε νὰ συμπράξει, μαζὶ μὲ τὴν ἀδερφή του τὴν Ἑλένη καὶ τὸ σύζυγό της Σπήλιον Πασαγιάννη, στὴν ἀναμορφωτικὴ προσπάθεια πὸν ὁ Κωνσταντῖνος Χρηστομάνος εἶχε ἀναλάβει μὲ τὴ «Νέα Σκηνή» του. Τὰ δυὸ ἀδέρφια ἐθήτευσαν γιὰ βραχὺ χρονικὸ διάστημα στὸ θέατρο ὡς ἠθοποιοί. Ἡ Ἑλένη μετανάστευσε πρὸ ὕστερα καὶ παρέμεινε γιὰ πάντα στὶς Ἐνωμένους Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ νεώτερη ἀδερφή, ἡ Πηνελόπη, παντρεύτηκε τὸν Ἀμερικανὸν Ραϋμόνδο Ντόνκαν, ἀδερφὸ τῆς διάσημης χορεύτριας. Δοκίμασε καὶ κεῖνὴ νὰ σταδιοδρομήσει στὸ θέατρο, μαζὶ

4. Ἄγγελου Σικελιανοῦ, «Πηνελόπη Σικελιανοῦ», περ. Νέα Ἑστία, 1 Αὐγ. 1942.— Γιὰ τὴ σημασίαν πὸν πῆρε ἀργότερα ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ στὸ πνεῦμα τοῦ Σικελιανοῦ, βλ. Π.Α. Γ' 131 - 32.

5. Τὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη («Στὴ Χαρίκλεια Σ., ἐπὶ τῇ προσφορᾷ τῶν ποιημάτων μου») ἀπευθύνεται στὴ μάνα τοῦ Σικελιανοῦ. (Λεκκ. 87).

6. Eva Sikelianou, "The Poet Anghelos Sikelianos", περ. A t h e n e, Chicago, Dec. 1943, σ. 23.

7. Α.Β. Α' 22.

μέ τὸν ἄντρα της, στὸ Παρίσι καὶ στίς Ἐνωμένες Πολιτεῖες, ἀλλ' εἶχε πρόωρο θάνατο (1917)⁸. Ὁ Ἄγγελος ἀκολούθησε τὴ συγγραφικὴ κλίση του, αὐτοπαιδευόμενος μὲ ζῆλο καὶ δημοσιεύοντας ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ διάφορα ποιήματα στὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς⁹.

Τὰ πρῶτα ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ δείχνουν παράταιρες ἐπιδράσεις : ἀπὸ τοὺς ρομαντικούς, τοὺς παρνασσικούς καὶ τοὺς συμβολιστές· ἀπὸ τὴ γερμανικὴ μπαλάντα ἕως τὴν ἀποσταγμένη σολωμικὴ ποίηση· ἀπὸ τὸ Θεόκριτο ἕως τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ὁ νεαρὸς ποιητὴς ἀφομοιώνει, θέλοντας μὴ θέλοντας, προτιμήσεις τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου του. Ὡστόσο, στὸ ποίημά του («Ὁ Ξένος») (ἀφιερωμένο στὸ Σπήλιο Πασαγιάννη, «πὸν εὐρίσκεται στὴν Κέρκυρα») ¹⁰, μιὰ κόρη ρωτᾷ εἶνα διαβάτη ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ κήπου της : «Ξένε, ποιὸς εἶναι ὁ τόπος σου καὶ ποιὸ ἔναι τ' ὄνομά σου;» Κι ὁ («Ξένος») τὴν παρακαλεῖ νὰ κρατήσῃ τὸ φύλακα τοῦ περβολιοῦ γιὰ νὰ ἔμπει ἐκεῖνος μέσα.

Κ' ἔπειτα δεῖξε μου, ὦ καλή, τίς ἀγιασμένες στρατές
ποῦ ὁ Σολωμὸς συνήθαγε ν' ἀκολουθᾷ τὰ βράδια.

Ποιὸν ἀκριβῶς συμβολισμὸ ἀπέδιδε ὁ Σικελιανὸς στὴν ἴδια του τὴ σύλληψη τοῦ «Κήπου» καὶ τοῦ «Ξένου», δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε. Ἀλλὰ ὀρισμένοι στίχοι του,

8. Ἡ «Νέα Σκηνή» τοῦ Κ. Χρηστομάνου ὑπῆρξε, ὡς γνωστό, μιὰ ἀπόπειρα πνευματικῆς μυσταγωγίας. Οἱ νεαροὶ «μύστες» πὸν στρατεύθηκαν ἐθελοντικῶς (ὁ Σικελιανός, ὁ Σωτήρης Σκίπης, ἡ Κυβέλη κ.ἄ.) δὲν ἀπέβλεπαν σὲ σταδιοδρομίαν ἡθοποιοῦ, μολοντί μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς παρέμειναν στὸ θέατρο. (Γιὰ τὸ Χρηστομάνο καὶ τὸ ἀναμορφωτικὸ ἔργο του βλ. Παύλου Νιρβάνα, Φιλολογοικὰ Ἀπομνημονεύματα, Ἀθήνα, δ.χ., σ. 116 - 35). Ἡ Πηνελόπη δὲν ἐθήτευσε στὴ «Νέα Σκηνή»· ἀλλὰ στὰ 1911, — ὅταν ὁ Ἄγγελος καὶ ἡ Εὐὰ βρισκόντοσσαν στὸ Παρίσι, — τὸ ζεῦγος Ντώνγκαν ὀργάνωσε μιὰν παράσταση τῆς («Ἡλέκτρας») τοῦ Σοφοκλῆ, σὲ ἀρχαία γλῶσσα, στὸ θέατρο Châtelet καὶ ἔπειτα στὸ Trocadéro, μὲ τὴν ἀκόλουθη διανομή : Ἡλέκτρα - Πηνελόπη, Κλυταμνήστρα - Ἑλένη (Σικελιανοῦ), Χρυσόθεμις - Εὐὰ, Αἴγιθος - Ραῦμόνδος Ντώνγκαν, Ὀρέστης - Διονύσιος Δεβάρης. Τὴν παράσταση τὴ μετέφεραν καὶ στίς Ε.Π.Α., χωρὶς τὴν Εὐὰ. Στὴν περιοδείαν αὐτὴ, ἡ Πηνελόπη ἐξαντλήθηκε σωματικά, καὶ τοῦτο ἐπέφερε τὸ πρόωγο τέλος της. Περισσότερα γιὰ τὴν Πηνελόπη βλ. στὴν ἀνέκδοτη Αὐτοβιογραφία τῆς Εὐὰς, σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα (Μουσεῖο Μπενάκη), κεφ. 6 καὶ 7.

9. Στὰ περιοδικὰ Διόρυσος, Παναθήναια, Νομῆς, Ζωή, Ἀκρίτας. (Βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, Βιβλιογραφία Α. Σικελιανοῦ, Ἀθήνα, 1946, ἀριθ. 58 - 72). Τὰ πρῶτα του ποιήματα, ὁ Σικελιανὸς δὲν τὰ περιέλαβε στὴν τρίτομην ἔκδοσιν τοῦ Ἀνρικοῦ Βίου πὸν τύπωσαν («Οἱ Φίλοι τοῦ Βιβλίου») στὰ 1946 - 47· ἀλλὰ περιέχονται στὴν ἔκδοσιν τοῦ «Ἰκαρου» (ΣΤ' 15 - 55).

10. Δημοσιευμένο στὸ Νομῆς, Ἀθήνα, 16 Ὀκτ. 1905 (Α.Β. ΣΤ' 55).

σὲ ἄλλα ποιήματα, (Πέτρα πὸν ἀνάβρυσες νερὸ καὶ γλυκομουρμουρίζεις, Ρόδο σοῦ εὐώδιαζε ἢ καρδιά γιὰ τὴ δική μου ἀγάπη)¹¹ δείχνουν ὅτι διέβλεπε τὴ σωτηρία του στὸ σολωμικὸ δίδαγμα. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητῆ διατηροῦσαν ἀκόμη ἀλώβητη τὴ δύναμή τους: δὲν ἐδίδασκαν μονάχα τοὺς κανόνες μιᾶς ποιητικῆς, ἀλλὰ καὶ μυσταγοῦσαν στὴν Ἑθνικὴ καὶ τὴ Μεταφυσικὴ πὸν τὰ εἶχαν γεννήσει¹². Ὁ Σικελιανὸς ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς τελευταίους πὸν ἀφομοίωσαν στὴν ὁλότητά του τὸ δίδαγμα τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητῆ. Τὰ μεγάλα σολωμικὰ θέματα: Ἔθνος, Γλῶσσα, Ποίηση, Ἐλευθερία, ἀπασχολοῦσαν ἤδη τὸ πνεῦμα του¹³.

Τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ στὰ χρόνια τοῦ νεαροῦ Σικελιανοῦ ἀξιολογοῦσε τὴν ποίηση κατὰ τὸ ποσὸ τῆς πεζολογίας πὸν περιεῖχε¹⁴. Τὸ νόθο αὐτὸ στοιχεῖο τὴν ἔκανε προσιτὴ στὴ λογικὴ σκέψη. Ὁ Σικελιανὸς αἰσθανόταν πὸς ἢ μύχια ἀνάγκη του νὰ ἐκφράσει τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων δὲν εἶχε ἱκανοποιηθεῖ ἀπὸ τὰ πρῶτα του γυμνάσματα, ἀδιάφορο ἂν εἶχαν ἐλκύσει τὴν προσοχὴ τῶν ὁμοτέχνων του. Μολονότι εἶχε ἀποδείξει τὴν ἱκανότητά του στὴ στιχορρογία καὶ τὴν ἐπιδεξιότητά του νὰ ἐπωφελεῖται ἀπὸ ξένους ἐκφραστικούς τρόπους¹⁵, ἀνυπομονοῦσε νὰ διαρρήξει τὰ συμβατικὰ καλούπια καὶ νὰ δημιουργήσει τὸ δικό του ποιητικὸ ἰδίωμα. Ὁ εὐγενὴς πόθος πὸν γεννοῦσε ἢ φυσικὴ του κλίση προπορευόταν ἀπὸ τὴ δημιουργία του.

ΟΙ ΣΩΤΗΡΙΕΣ ΕΠΙΠΡΑΞΕΙΣ

(Ὁ ποιητὴς γεννᾶται). Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι μιὰ ἐντελέχεια. Ὁ ὑποστασιακὸς πυρήνας του εἶναι σὰ σπῆρος δέντρον πὸν ἀναπτύσσεται σύμφωνα μὲ τὴν ὀργανικὴ μοῖρα του. Τὰ προαισθήματα τῆς νεότητος πραγματοποιοῦνται κατὰ τὴν ὥριμη ἡλικία. Ὅταν μιλοῦμε γιὰ ἐπιδράσεις, ἐννοοῦμε τὰ ἐξω-

11. Α.Β. ΣΤ' 44, 54.

12. Ὁ Γεώργιος Καλοσγοῦρος (Προλεγόμενα στὰ Ἰταλικά ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, Ἄπαντα τὰ εὐρισκόμενα, ἐκδ. Ἐλευθεροδάκης, Ἀθήνα, δ.χ., σ. 275) καταγγέλλει ἐκείνους πὸν στὰ χρόνια μας «ὑμολογοῦν ἕναν Ποιητὴ πὸν ἢ ἐθνικὴ, ἢ θερησκευτικὴ καὶ ἢ φιλοσοφικὴ του Πίστη ἦτον κάθε ἄλλο παρὰ ἢ δική τους [...] καὶ πὸν λέγουν καὶ ξαναλέγουν τὴ λέξη Ἀληθινὸ ἢ Ἀληθές πὸν αὐτὸς ἐννοοῦσε τόσο ἀντίθετα ἀπ' αὐτοὺς [...] χωρὶς καὶ νὰ ὑποφιασθοῦν αὐτὴ τὴν ἀντίθεση, αὐτὸ τὸ ἄπειρο χάσμα».

13. Κατὰ τὸν Ἄγι Θερό (Νέα Ἑστία, Χριστούγεννα 1952, σ. 84), ὁ Σικελιανὸς εἶπε μιὰ μέρα γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ: «Κήρυγμα τὸ νιώθω, ὅχι μόνο ἐθνικὸ, ὅπως δὲ ὅλοι τὸ πιστεύουν καὶ τὸ δοξάζουν, ἀλλὰ καὶ πλατύτατα ἀνθρώπινο μαζὶ».

14. Φράση τοῦ Paul Valéry: *Variété III*, Paris, 1936, σ. 49.

15. Βλέπε λ.χ. τὸ ποίημα («Ὡδὴ σ' ἕνα χαμένο ἔρωτα») (Α.Β. ΣΤ' 28).

τερικὰ στοιχεῖα πὸν ἀφυπνίζουσι τὶς δυνάμεις πὸν λανθάνουσι μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Οἱ ἐπιδράσεις πὸν ὁ Σικελιανὸς ρούφηξε στὰ νιάτα του ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον ἦταν εὐεργετικὲς· οἱ ἄλλες, ἀπὸ τὸ φιλολογικὸ περιβάλλον, ὑπῆρξαν προβληματικὲς. Στὸν ἔξω κόσμῳ, ὡστόσο, εἶχαν παρατηρηθεῖ πνευματικὲς ζυμώσεις πὸν πῆγαιναν ν' ἀνατρέφουσι τὴν καθιερωμένη τάξιν τῆς λογοκρατίας καὶ ν' ἀποκαταστήσουσι τὴν πρωτόγονη αἰσθαντικότητά. Τὸ βίωμα ἐμελλε ν' ἀφαιρέσει τὸ πρωτεῖο ἀπὸ τὴ σκέψιν. Οἱ στοχαστὲς πὸν εἶχαν ἐνσαρκώσει τὸ πνεῦμα τῆς ἀλλαγῆς ὀνομάζονταν Φρειδερίκος Νίτσε, Οὐίλλιαμ Τζαίημς, Ἐρρίκος Μπερξόν, καὶ ἀριθμοῦσαν ἤδη πολλοὺς ὀπαδοὺς τόσο στὴ Δυτικὴ Εὐρώπῃ ὅσο καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ἀνάμεσα στοὺς ξένους λογοτέχνες πὸν εἶχαν ἐνστερνισθεῖ τὸ νιτσεισμὸν, τὸ βιταλισμὸν καὶ τὸν μπερξονισμὸν συγκαταλέγονταν ὁ Μωρίς Μπαρρές, ὁ Πῶλ Κλωντέλ καὶ ὁ Γκαμπριέλε Ντ' Ἀννούντσιο. Τὸ παράδειγμα τοὺς δὲν ἀφῆσε ἀσυγκίνητους τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς. Εἰδικότερα, ὁ Ντ' Ἀννούντσιο ἔθεσε τὴ σφραγίδα του στὶς δημιουργίαι τριῶν ὀμηλικῶν ποιητῶν πὸν ἐμφανίστηκαν στὰ ἑλληνικὰ Γράμματα στὶς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνα· τοῦ Νίκου Καζαντζάκη (γεν. 1883), τοῦ Κώστα Βάρναλη (1883) καὶ τοῦ Ἀγγελοῦ Σικελιανοῦ (1884). Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ντ' Ἀννούντσιο στὸν Καζαντζάκη ἔγινε φανερὴ στὸ νεανικὸν τοῦ ἀφήγημα *Ὁ Φίς καὶ κρινὸς* (1906)¹⁶. Στὸ Βάρναλη θὰ τὴν ἀνίχνευε κανεὶς δυσκολότερα, ἂν δὲν τὴν ὁμολογοῦσε ὁ ἴδιος στὰ *Φιλολογικὰ Ἀπομνημονεύματά του*¹⁷. Στὸ Σικελιανό, ὁ Ντ' Ἀννούντσιο ἔδωσε τὸ λυτρωτικὸν σεῖσμα γιὰ ν' ἀποδεσμεύσει τὸν διονυσιασμὸν του καὶ νὰ λυτρωθεῖ μὲ τὸν Ἀλαφροῖσκιωτο. Ὁ Ἰταλὸς ποιητὴς σαγήνευσε τὸν Ἕλληνα μὲ τὴν ἀρχαιολατρία του καὶ τοῦ προμήθευσε ἓνα ὑπόδειγμα δημιουργίας μὲ τὸ μακρὸν λυρικὸν τοῦ ποίημα *Laus vitae*¹⁸. Ὁ Ντ' Ἀννούντσιο, πὸν γιὰ πολλοὺς λόγους

16. Γιὰ περισσότερας πληροφορίας βλ. Π. Πρεβελάκη, *Ὁ ποιητὴς καὶ τὸ ποίημα τῆς Ὀδύσσειας*, Ἀθήνα, 1958, σ. 19.

17. Ἀθήνα, 1980, σ. 108 καὶ 193: «Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν ἀρχαία φιλολογία καὶ ἀπὸ τὴν νεοκλασικὴν ποίησιν τοῦ Ντ' Ἀννούντσιο μὲ τὸν ἔντονον βιταλισμὸν του, ἤμουν ἀλάτρησι τῆς νιότης καὶ τῆς αἰσθητικῆς [αἰσθησιακῆς:] ζωῆς».

18. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ντ' Ἀννούντσιο στοὺς Ἕλληνας λογοτέχνες, ὑπεθυμίζω πὸς ὁ Ἰταλὸς ποιητὴς εἶχε ἐπισκεφθεῖ δύο φορές τὴν χώρα μας: στὰ 1895 καὶ στὰ 1899 (στὸ δεῦτερον ταξίδι του συνόδευε τὴν Ἐλεωνόρα Ντοῦζε). Ἀπὸ τὰ ταξίδια του στὴν Ἑλλάδα ἐμπνεύστηκε (σχεδὸν ἀποκλειστικῶς) τὸ μακρὸν (8400 στίχοι) ποίημά του *Laus vitae*, πὸν εἶναι χωρισμένον σὲ πολλὰς ἐνεπιγραφὰς ἐνότητες (ὅπως θὰ τὶς συναντήσουσι στὸν Ἀλαφροῖσκιωτο). Ὁ Σικελιανὸς μίλησε γιὰ τὸν Ντ' Ἀννούντσιο μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμὸν στὰ 1910: «Ἐγγράφω ὅλα τὰ ἔργα του· τὸ μέγα του σκάνδαλον καὶ τὴν ἐξ ἴσου μεγάλην του

ἔχει ὑποτιμηθεῖ στὰ χρόνια μας, εἶχε κατορθώσει, κατὰ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ αἰώνα, νὰ ἐπιβάλει τὸν προσωπικὸ μῦθο του, ἀκόμα καὶ σὲ ἄνδρες μὲ χαρακτῆρα ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ δικό του. Ὁ Πὼλ Βαλερὸν λ.χ. τὸν χαιρετοῦσε σὲ μιὰν ἐπιστολή του ὡς τὴν «ἀπόλυτη προσωπικότητα τοῦ Ποιητῆ, δηλαδή τοῦ Ὅντος πὸν ἐναντιώνεται στὸ χρόνο»¹⁹. Μορφή τόσο ἐλκυστικὴ ἦταν φυσικὸ νὰ γοητεύσει τὸ Σικελιανό. Ἡ ἑλληνολατρία, ἐξ ἄλλου, ἔφερε τὸν Ἰταλὸ ποιητὴ κοντὰ στὸν ἰδανικὸ ἀνθρώπινο τύπο πὸν ἐνσάρκωνε ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος (1869 - 1910), ὁ «ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων ἐφήβων», ἄλλο ἴνδαλμα τοῦ Σικελιανοῦ²⁰. Ὅσο γιὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, πὸν θὰ τὴν περιέμενε κανεὶς κυριαρχικὴ, αὐτὴν ἀκριβῶς ὀφείλει νὰ ὑπερνεκρίσει ὁ νεαρὸς ποιητὴς γιὰ νὰ φτάσει στὸν καθαρὸ λυρισμὸ τοῦ Ἄ λ α φ ρ ο ῖ σ κ ι ω τ ο υ. Ὁ Παλαμᾶς ἔμελλε νὰ κατακτήσει ἀργότερα τὴ συνείδηση τοῦ Σικελιανοῦ ὡς ὁ «ἅγιος» τῶν γραμμάτων μας...²¹ Ἀλλὰ προκειμένον γιὰ («ἐπιδράσεις»), τί μπορεῖ νὰ ξέρει ἓνας μελετητὴς πὸν ἔρχεται ἕναν αἰῶνα περίπου ὕστερα ἀπὸ τὰ γεγονότα; Ἐκεῖνο πὸν ἦταν τότε αὐτόδηλο, γιὰ νὰ τὸ ἀνακαλύψεις σήμερα, ὀφείλεις ν' ἀναπλεύσεις τὸν ποταμὸ τοῦ χρόνου.

ΕΥΑ ΠΑΛΜΕΡ

Ἡ συγγραφή τοῦ Ἄ λ α φ ρ ο ῖ σ κ ι ω τ ο υ, πὸν ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς τὸν θεώρησε ὡς τὴν αὐθεντικὴ ἀπαρχὴ τοῦ λυρικοῦ ἔργου του, συνδέεται μ' ἓνα γεγονός πὸν ἐπηρέασε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ μετέπειτα ζωὴ καὶ δημιουργία του. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι ἡ μοιραία συνάντησή του μὲ τὴν Ἀμερικανίδα Εὐᾶ (Ἐβελον) Πάλμερ (1874 - 4.6.1952), πὸν ὑπῆρξε ἡ πρώτη του σύζυγος. Ἡ Εὐᾶ ἄκουσε νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὸν Ἀγγελο ὅταν ἡ ἀδερφή του ἡ Πηνελόπη τῆς ἀπάγγειλε στὸ Παρίσι μερικὰ παιδικὰ του ποιήματα. Ὁ ἀδερφικὸς ἐνθουσιασμὸς μετα-

τέχνην... Μὲ τὴν ποίην τῆς μητρικῆς Ἑλλάδος, τὴν ποίην τῆς αἰωνίας νεότητος, ὠνειρεύθη ὡς ἔφηβος καὶ εἰργάσθη ὡς ἀνήρ» (Π.Α. Α' 13 - 15). Ἀργότερα, ὁ Σικελιανὸς μετρίασε κατὰ πολὺ τὸν ἐνθουσιασμὸ του, καὶ τοῦτο τὸ ἔδειξε πότε μὲ τρόπο ἔμμεσο (Α.Β. Γ' 65, στίχ. 49 κέ.), πότε μὲ τρόπο κατηγορηματικὸ («Ὑπὸ τὰ βλέμματα τῶν Σιβυλλῶν», 1935. Βλ. καὶ τὴν ὑποσημείωση τοῦ 1940 : Π.Α. Γ' 37 - 42).— Γιὰ τὸν Ντ' Ἀρνούντσιο ἔχουν γραφεῖ κατὰ καιροὺς πολλὰ στὴν Ἑλλάδα. Ἀξιωματικὸν εἶναι οἱ σελίδες πὸν τοῦ ἀφιέρωσε ὁ Παλαμᾶς στὰ 1924 : Ἄ π α ν τ α, ἐκδ. Μπίρης, Ἀθήνα, ΙΒ' 180 - 84 (καὶ 408).

19. Guy Tosi, "Valéry chez D'Annunzio", περ. *Les Nouvelles Littéraires*, Paris, 6 Μαρτ. 1952.

20. Βλ. τὸ ποίημα πὸν ὁ Σικελιανὸς ἀφιέρωσε στὸ Γιαννόπουλο (1910) : Α.Β. Β' 63 - 69· καὶ συνάμα τὸ μελέτημα «Περικλῆς Γιαννόπουλος» (1919) : Π.Α. Α' 65 - 76.

21. Βλ. ἐδῶ τὴ σημ. 1.

δόθηκε στην εὐφάνταστη ξένη, πού μὲ τὴν ἀρχαιολογία της καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ ἀγωγή της (θεατρικὴ καὶ μουσικὴ) ἦταν προετοιμασμένη νὰ θαυμάσει τὸν θεόμορφο νέο. «Αὐτὰ τὰ ποιήματα,— γράφει ἡ ἴδια — καὶ εἰδικὰ ἓνα γιὰ μιὰ τρικυμία, μ' ἔκαμαν νὰ ἐτοιμάσω τίς βαλίτσες μου καὶ νὰ φύγω [γιὰ τὴν Ἑλλάδα]. Ἦθελα νὰ ἰδῶ τὸν ἀδερφὸ τῆς Πηνελόπης πού, παιδί ἀκόμα, ἔγραφε τέτοια ποιήματα»²². Ὁ Σικελιανός, ἀπὸ τῆ δική του πλευρά, διηγήθηκε κάποτε σὲ μιὰ φιλικὴ συντροφιά τὴν πρώτη τους ἀντάμωση: «Ἐπῆγα σήμερα πέρα στὸν Κοπανὰ [συννοικία στὸ Βύρωνα]. Ἐκεῖ ἦταν τὸ σπίτι πού ἐφτιαξε ἡ Ἰσαντόρα Ντώνκαν καὶ πού ἔπειτα κάθισε ἡ ἀδερφή μου, καὶ λίγον καιρὸ ἡ Εὔα. Ἐκεῖ πρωτοσυναντήθηκα μαζί της ἓνα βράδυ, πηγαίνοντας νὰ ἰδῶ τὴν Πηνελόπη». Ὁ Ἄγγελος καὶ ἡ Εὔα ἀγαπήθηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή καὶ ἀποφάσισαν νὰ παντρευτοῦν. Ἀλλὰ ὁ Ἄγγελος — καθὼς εἶχε προγραμματίσει πρωτότερα — ἔφυγε «σχεδὸν ἀμέσως» γιὰ τὴν Αἴγυπτο, ὅπου τὸν εἶχε καλέσει ὁ ἀδερφός του ὁ Μενέλαος, πού ἐργαζόταν ὡς μηχανικὸς σ' ἓνα μεγάλο ἀγρόκτημα κοντὰ στὸ Κάιρο. Μετὰ τὴν ἀφιξὴ τοῦ Ἄγγελου, ὁ Μενέλαος ὀργάνωσε μαζί μὲ μερικὸς φίλους, Αἰγύπτιους καὶ Ἄγγλους, μιὰν ὀλιγοήμερη ἐκδρομὴ στὴ Λιβυκὴ ἔρημο, ὅπου ἔστησαν σκηνές, κοντὰ σὲ μιὰν ὄαση. Ἐκεῖ ὁ νεαρὸς ποιητής, πού εἶχε τὸ ξεχωριστὸ του τσαντήρι κ' ἓνα Ἀραπάκι γιὰ ὑπηρέτη, ἔγραφε τὸν Ἀ λ α φ ρ ο ῖ σ κ ι ω τ ο «μέσα σὲ μιὰ βδομάδα», τὴν (ἀνοιξη τοῦ 1907)»²³. Ἡ βραχύτητα τοῦ χρόνου πού ἀπαιτήθηκε γιὰ τὴ συγγραφὴ δείχνει πόσα βιώματα εἶχε συγκομίσει ὁ νεαρὸς ποιητής. Ἡ ἐγερτήρια ὥρα τοῦ ἔτους τὰ ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια.

22. *Eva Sikelianou*, ὅπ. παρ., σ. 23. Περισσότερα βλ. στὴν *Αὐτοβιογραφία* τῆς Εὔας, κεφ. 6 - 8.

23. Οἱ πληροφορίες προέρχονται ἀπὸ μαγνητοφωνημένη ἀφήγηση τοῦ Σικελιανοῦ, πού τὴν ἀνακοίνωσε ὁ Ἡλίας Βενέζης: *Νέα Ἑστία*, Χριστούγεννα 1952, σ. 4 - 5. Λεπτομερέστερη ἀφήγηση τῶν γεγονότων ἔχει καταγράψει ὁ Ἅγιος Θέρος (*Λευκ.* 72 - 73). Ἀπὸ αὐτὴν μαθαίνουμε ὅτι ὁ Ἄγγελος ἔκαμε τὸ ταξίδι στὴν Αἴγυπτο «μὲ τὴ βοήθεια τῆς Εὔας». Βλ. σχετικῶς ἓνα γράμμα τῆς Εὔας πρὸς τὸν Ἄγγελο, τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ τρία πού δημοσίευσε ὁ Octave Merlier στὸ περιοδικὸ του *Études Néo-helléniques*, Aix-en-Provence, II (1969 - 70) 115 - 19. Ἡ χρονολογία καὶ ὁ τόπος τῆς συγγραφῆς τοῦ Ἀ λ α φ ρ ο ῖ σ κ ι ω τ ο ῦ ἀναγράφονται στὸ τέλος τοῦ ποιήματος στὴν ἀ' ἔκδοσις (1909) καὶ στὴν ἔκδοσις τοῦ *Αυρικοῦ Βίου* ἀπὸ τοὺς «Φίλους τοῦ Βιβλίου», σ. 95. Πληροφορίες γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ Ἀ λ α φ ρ ο ῖ σ κ ι ω τ ο ῦ βλ. καὶ στὴν *Αὐτοβιογραφία* τῆς Εὔας, κεφ. 10. Μιὰ φράση της γιὰ τὸ ποίημα εἶναι ἀξιοσημείωτη: «Ἐκεῖ-μέσα [στὸν Ἀλαφροῖσκιωτο] εἶναι τὸ νησί του κι ὁ λαός του, ἡ μάνα του, ἡ Πηνελόπη κ' ἐγώ, ὅλες καθρεφτισμένες ἀπὸ τὴ συνείδησή του κι ἀληθινότερες ἀπὸ ἐμᾶς τίς ἴδιες».

Ἡ Εὐα κ' ἢ Πηνελόπη δὲν ἄργησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ τὴν Λευκάδα, ὅπου ἡ ξένη ἔμεινε σὰ («θυγατέρα») κοντὰ στοὺς γονιούς τοῦ Ἀγγελου, περιμένοντας τὴν ἐπιστροφή του. Ὅταν ὁ ποιητὴς γύρισε στὸ νησί του, ἕνα πρωινὸ («στὶς ὀχτὼ ἢ ὡρα»), βρῆκε τὴν ἐρωτευμένη γυναῖκα («πετσὶ καὶ κόκκαλο. Ἔως τὶς ἐννιά [...] εἶχε ἀποχτήσει χρωῶμα, μιὰ ζωντάνια ἀπέραντη...») ²⁴. Τὸν ἴδιο χρόνο 1907, στὶς 9 Σεπτεμβρίου, ὁ Ἀγγελος παντρεύτηκε τὴν Εὐα στὴν ἐκκλησιά τοῦ Ἀγ. Παύλου στὸ Bar-Harbor, Maine (Ε.Π.Α.). Οἱ νύπαντροι γύρισαν ὕστερα ἀπὸ ἕνα μῆνα στὴν Ἑλλάδα. Διέμειναν ἀρχικῶς στὴ Λευκάδα, στὸ νησάκι τοῦ Ἀι Νικόλα, καὶ ὕστερα στὴν Ἀθήνα. Ὁ Ἀγγελος, στὰ δυὸ χρόνια πὸν ἀκολούθησαν τὴ συγγραφή τοῦ Ἀ λ α φ ρ ο ῖ σ κ ι ω τ ο υ, ἐπεξεργάστηκε τὸ ποίημα, προσθέτοντας τὸ τελευταῖο (τουλάχιστο) μέρος γιὰ τὴ «Χρυσόφρονδα», καὶ τέλος τὸ δημοσίευσε (μαζὶ μὲ τὶς «Ραψωδίες τοῦ Ἰόνιου») σὲ ἐπιβλητικὴ ἔκδοση τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1909 (Τυπογραφεῖο Π. Δ. Σακελλαρίου, Ἀθήνα). Τὸν ἴδιο χρόνο γεννήθηκε ὁ μοναχογιὸς του. Ποιὸς ἦταν ὁ πνευματικὸς προσανατολισμὸς τοῦ ποιητῆ, τὸ δείχνει τὸ μυθικὸ ὄνομα Γλαῦκος πὸν ἔδωσε στὸ τέκνο του ²⁵: τὸ μαρτυροῦν ἐπίσης οἱ τίτλοι τριῶν ὁμιλιῶν πὸν ἔκαμε στὴν Ἀθήνα τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1909: «Κήρυγμα ἠρωισμοῦ», «Πᾶν ὁ μέγας», «Ὁ ὁμηρικὸς Ὀδυσσεύς» ²⁶.

Ο ΑΛΑΦΡΟΪΣΚΙΩΤΟΣ

Ὁ Ἀ λ α φ ρ ο ῖ σ κ ι ω τ ο ς εἶναι ἕνα μακρὸ ποίημα χωρὶς ἀφηγηματικὴ πλοκή, συνθεμένο ἀπὸ 60 μικρὲς ἐνεπίγραφες ἐνότητες. Ἀριθμεῖ 2293 στίχους, καὶ εἶναι χωρισμένο σὲ δυὸ μεγάλα μέρη (1186+1049 στίχοι), μὲ ἕνα σύντομο (58 στίχοι) «διάμεσο ὕμνο» μὲ τὸν τίτλο «Σάπφα».

24. Ἀπὸ τὴν ἴδια μαγνητοφωνημένη ἀφήγηση τῆς σημ. 23. Ἐκεῖ περιέχονται καὶ ἄλλες ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες: γιὰ τὸ δισταγμὸ τοῦ νεαροῦ ποιητῆ νὰ παντρευτεῖ, γιὰ τὴν ὁμορφιὰ τῆς Εὐας μὲ τὰ κοκκινόξανθα μαλλιά, πὸν κατέβαιναν ὡς τὶς φτέρνες της, κ.λπ.—Ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων καὶ στὴν ΑΥ.Ε. κεφ. 6 - 8.

25. «Τὸν ὀνομάσαμε Γλαῦκο πρὸς τιμὴ τοῦ [ἀρχαίου] ψαῶ πὸν εἶχε ποθῆσει τόσο πολὺ τὴν ἀθανασία ὥστε πῆδησε στὴ θάλασσα γιὰ νὰ βρεῖ τοὺς θεοὺς, καὶ κείνοι τὸν ὑποδέχτηκαν πάνω στὸν Ὀλυμπο· πρὸς τιμὴ μου ἐπίσης, γιατί τὸ πρῶτο ὄνομα πὸν μοῦ ἔδωσε ὁ Ἀγγελος ἦταν Γλαύκη ἢ Γλανκομάτα». (ΑΥ.Ε., κεφ. 13. Στὸ ἴδιο κεφ., πληροφορίες γιὰ τὴν διαμονὴ τοῦ ἀντρόγγου μαζὶ μὲ τὸ μικρὸ Γλαῦκο στὸ νησάκι τοῦ Ἀι Νικόλα).

26. Οἱ ὁμιλίες εἶχαν κάποια ἀπήχηση στὸν ἀθηναϊκὸ τύπο. Βλ. στὴ Βιβλιογραφία Α. Σικελιανοῦ (1946) τοῦ Γ. Κατσίμπαλη τοὺς ἀριθμοὺς 386 - 88, 389, 393.

Ἐκείνη ἡ λέξις ἀλαφροῦσκιωτος, δηλαδή ἄνθρωπο πού βλέπει τὰ ἀόρατα, δὲν περιμένει κανεὶς αὐστηρὴ λογικὴ ἀκολουθία· προσδοκᾷ, ἀντιθέτως, ἀποκαλύψει γιὰ πράγματα πού ὑπερβαίνουν τὴν κοινὴ νόηση. Ὁ τύπος τοῦ ἀλαφροῦσκιωτου συναντᾶται τόσο στὶς λαϊκῆς παραδόσεις²⁷, ὅσο καὶ στὴν ἔντεχνη ποίηση :

Ἄλαφροῦσκιωτε καλέ, γιὰ πὲς ἀπόψε τί 'δες;
Νύχτα γιομάτη θάματα, νύχτα σπαρμένη μάγια²⁸.

Ἄλλὰ ἡ λέξις «ἀλαφροῦσκιωτος» εἶναι σήμερα φορτισμένη μὲ εὐρύτερο νόημα. Ὑπὸ τὴ γαλλικὴ λέξις *Le Voyant* ἔχει τεθεῖ, ὡς γνωστό, ἕνα κεφάλαιο τῆς νεώτερης εὐρωπαϊκῆς ποίησης, ἀφότου ὁ νεαρός Ἀρθουρὸς Ρεμπὼ ἔστειλε στὸν Paul Demeny, τὸ Μάιο τοῦ 1871, τὴν περιλάλητη ἐπιστολὴ ὅπου ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς ποιητὲς νὰ μεταβληθοῦν σὲ μάγους καὶ ἀλχημιστὲς τοῦ πραγματικοῦ²⁹. Ἡ ποίηση, κατὰ τὸ Γάλλο ποιητὴ, ὀφείλει νὰ ἐκφράζει ἄροητα βιώματα, καὶ μάλιστα ν' ἀποβαίνει ὄργανο γνώσης τῶν ὑπεραισθητῶν. Οἱ ρομαντικοὶ εἶχαν προηγηθεῖ ὡς πρὸς τὴν ἰδέα τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ τοῦ ποιητῆ. Ὁ Βικτόρ Οὐγκώ, σ' ἕνα του ποίημα τοῦ 1839, καλεῖ τοὺς λαοὺς («ν' ἀκοῦνε τὸν ποιητὴ, τὸν ἱερὸ ὄνειροπόλο») ³⁰. Οἱ συμβολιστὲς τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα πίστεψαν καὶ κείνοι ὅτι ὁ ποιητὴς μετέχει σὲ ἐμπειρίες πού ἄλλοτε ἀνήκαν στοὺς μάντις καὶ τοὺς μυστικούς. Ἡ ἀποστολὴ του εἶναι νὰ μεταδίδει ἄγνωστα φρικιάσματα ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία του μὲ τὴν ὑπερβατικὴ πραγματικότητά³¹. Ὁ Φρειδερίκος Νίτσε ἐξανίσταται ἐπίσης κατὰ τῆς «τυραννίας τοῦ ἀληθινοῦ». «Πρέπει νὰ μποροῦμε κάθε τόσο νὰ ξαποστάζουμε ἀπὸ τὴν ἀλήθεια μέσα στὸ μὴ-ἀληθινό, ἀλλοῦς ἢ ἀλήθεια θὰ μᾶς

27. Νικολάου Πολίτη, *Παραδόσεις*, Γ' 407, ἀριθ. 693.

28. Δ. Σολωμοῦ, *Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι*. Ὁ Πειρασμός.

29. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ Pierre Baudry μετέφρασε τὸν τίτλο τοῦ ποιήματος τοῦ Σικελιανοῦ μὲ τὴ γαλλικὴ λέξις *Le Voyant*: ἔφ. *Le Monde Hellénique*, 22 Μαρτ. 1909.

30. *Peuples, écoutez le poète!*

Écoutez le rêveur sacré!

Dans votre nuit, sans lui complète,

Lui seul a le front éclairé!

(*Les Rayons et les Ombres. Fonction du Poète*).

31. Σχετικὰ μὲ τοὺς συμβολιστὲς, ὁ Πῶλ Βαλερὸν εἶπε κάποτε : «Ὑπῆρχε κάτι θρησκευτικὸ στὴν πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα ἐκείνου τοῦ καιροῦ. Ὑπῆρχε ἕνα εἶδος μυστικισμοῦ στὸ βάθος καὶ στὴν καθαρότητα τῶν ποιητικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν πεποιθήσεων». (*Frédéric Lefèvre, Entretiens avec Paul Valéry, Paris, 1926, σ. 127*).

γίνει βαρετή, ἀνήμπορη καὶ ἄνοστη»³². Τελικῶς ἀναφωνεῖ: «Ἄχ, ἂν οἱ ποιητὲς ἔστεργαν νὰ ξαναγίνουν αὐτὸ ποῦ ἦταν ἄλλοτε: μάντις ποῦ μᾶς λένε κάτι γι' αὐτὸ ποῦ μέλλει νὰ συμβεῖ [. . .]. Ἄμποτε νὰ μᾶς κάμουν νὰ προαιστανθοῦμε ἐκπυρωμένους οὐρανοὺς καὶ Γαλαξίες τοῦ ὠραίου. Ποῦ βρίσκεστε σεῖς, ἀστρονόμοι τοῦ ἰδανικοῦ;»³³.

Ἡ Ὁ Σικελιανὸς προσχωρεῖ, μαζὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους συγχρόνους του, στὸ διονυσιακὸ κίνημα. Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή, ὁ βίος του δὲν ἐμφανίζεται πιά ὡς διαδοχὴ ποικίλων ἐμπνεύσεων, ἀλλὰ ὡς συνεχῆς διονυσιακὴ μέθη. «Ἡ Ποιητὴς — λέγει — διαισθάνεται πὼς ζεῖ, ἀπὸ παιδί, σὲ μυστικὴ συμβίωση μὲ τὸ Πᾶν». Ὁφείλει λοιπὸν νὰ φτάσει («τόλμα τε καὶ σθένει καὶ θρασεῖα πνέων καρδιά» στήν κατάγνωση τῆς «μείζονος ζωῆς» καὶ τῆς ψυχῆς του καὶ τοῦ κόσμου)³⁴. Ἀπὸ τὸ βασικὸ τοῦτο αἶτημα προσδιορίζεται ἡ ἀπόλυτη στάση του μέσα στὴ ζωὴ. Ἡ δημιουργικὴ πράξη του εἶναι ἐκδήλωση θεμελιακοῦ ἐνστίκτου. Τὸ δημιούργημα του ἰσοδυναμεῖ μὲ αὐθόρμητη διάχυση τῆς ψυχῆς του, χωρὶς κανέναν εἰδολογικὸ περιορισμὸ. Τοῦτο ἐξηγεῖ γιατί ὁ Ἄ λ α φ ρ ο ἰ σ κ ι ω τ ο ς δὲν ἀνήκει σὲ κανένα λογοτεχνικὸ εἶδος. Εἶναι ἓνας ποταμὸς ἀπὸ ἐντυπώσεις, ἀναμνήσεις καὶ συναισθήματα, ποῦ ξεχύνονται μὲ θεϊκὴ ἀμεριμνησία.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΑΛΛΑΦΡΟ-ΙΣΚΙΩΤΟΥ

Νὰ συνοψίσεις ἓνα μακρὸ λυρικὸ ποίημα εἶναι ἐγχείρημα δύσκολο, σχεδὸν ἀκατόρθωτο. Ἀλλὰ μιὰ ἐπισκόπηση τοῦ ποιήματος δὲν εἶναι ἀδύνατη. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ τὴν ἐπιχειρήσω.

Ἡ πρώτη ἐνόητα τοῦ ποιήματος φέρει τὸν τίτλο «Γυρισμός». Ὁ νεαρὸς ἀλαφροῖσκιωτος ποιητὴς γυρίζει στὸ νησί του ἀπὸ τὴν ξενιτιὰ ἢ ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο, ὡς μετεμψύχωση ἀρχαίου ἐφήβου. Τὴ δευτέρη ἐκδοχὴ τὴν ἐπιτρέπουν ὀρισμένοι στίχοι τοῦ ποιήματος (I 38 - 39, 462 - 67, 497 - 502, 902 - 4, III

32. Friedrich Nietzsche, *Morgenröte*, Alfred Kröner Verlag, Leipzig, 1923, ἀφορισμὸς 507.

33. Ὁπ. παρ., ἀφορ. 551.

34. Πρόλογος στὸ *Λυρικὸ Βίο* (Α.Β. Α' 16 - 17). Πλατεῖαν ἐκθεση τῆς θεωρίας του, ὁ Σικελιανὸς ἔχει κάμει στὸν *Πρόλογο τοῦ Λυρικοῦ Βίου* (1938) καὶ στὴν ὁμιλία του «Ἡ φύση καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ λυρισμοῦ» (1938), περ. *Νέα Ἑστία*, 15 Νοεμ. 1980, σ. 1808 - 21.

288 - 90, 995 - 96). ἸΑπευθυνόμενος, ἐξ ἄλλου, στήν ἸΑθηναῖ (ἸΑΥμνος στή Γλαυκομάτα), Α. Β. Α' 140 - 142), ὁ ποιητής περαίνει τὸν ὕμνο του :

Γιὰ σένα ἐγὼ ξανάζησα,
κ' ἔχω ἀπὸ σέ τὸ ἀθάνατο
κορμί μου ξαναπλάσει.

Σὲ ἄλλη εὐκαιρία (ἸΑΗ συνείδηση τῆς γῆς μου), Α. Β. Γ' 56), ὀνομάζει τὸν ἑαυτό του (ἀρχέφηβο), δηλαδή ἐνσάρκωση ἀρχαίου ἀνθρώπινου τύπου. ἸΑπως καὶ νὰ Ἰναι, ὁ γυρισμός του δὲν ἔχει γιὰ κείνον μικρότερη σημασία ἀπὸ τὸν (Ἰνόστο) τοῦ ὀμηρικοῦ Ἰήρωα μετὰ τὴν περιπλάνησή του στὰ πέλαγα καὶ τὴν κάθοδό του στὸν ἸΑδη.

Σὰ νὰ πέρασα
τὸ στερνὸ τοῦ ἸΟδυσσεά ταξίδι.
Ἰβλα τ' Ἰφηγα πίσω μου
πῶς ἀφήνει Ἰνα ντύμα τὸ φίδι.

(I 58 - 61)

ἸΟ Ἰφηβος ποὺ ἐπιστρέφει ἀρχίζει τὴ νέα ζωὴ του μ' Ἰναν (Ἰιερό, λιονταρίσιο ὕπνο) στήν Ἰαμμονδιὰ τοῦ νησιοῦ του, γιὰ νὰ ξυπνήσει σὲ λίγο ἀναπαμένος καὶ ν' ἀνακαλύψει τὸν κόσμο μὲ τὴν ὀρμὴ τῶν ἀρχαίων γιὰ τὴν πλήρη ζωὴ. ἸΑὐτὰ ποὺ ἀνακαλύπτει εἶναι, πρῶτα ἀπ' ὄλα, τὰ στοιχεῖα : ὁ Ἰήλιος, Ἰἡ θάλασσα, ὁ Ἰανεμος. ἸΑναγνωρίζει τὸ Ἰόνιο καὶ τὴν (Ἰελεύτερη γῆ του). ἸΑἀναφορὰ του στὸ στερνὸ ταξίδι τοῦ ἸΟδυσσεά δὲν εἶναι τυχαία. ἸΟ ἸΑλαφροῖσκιωτος μέλλει νὰ συναντήσῃ τὸς δυὸ πρωταγωνιστὲς τῶν ὀμηρικῶν Ἰεπῶν — τὸν ἸΟδυσσεά καὶ τὸν ἸΑχιλλέα,— ν' ἀκούσει τὸ (Ἰβαθὸν λόγος) τοῦ γενάρχη τῶν ποιητῶν καὶ νὰ νιώσει τὴν παρουσία του, κατὰ τὸ προηγούμενο τοῦ Σολωμοῦ (στήν (ἸΟνειροφαντασιά)).

Κι ὡς κάποιος χέρι ἀόρατο
μοῦ ἀκούμπησε στὸν ὄμο.
κ' Ἰλεα πῶς κάποιον ὀδηγῶ
τυφλὸ στὸ νύχτιο δρόμο.

(Α' 140 - 43)

ἸΑ συγκίνησή του ἀπὸ τὴν ἀντάμωση εἶναι ἀπέραντη· Ἰἀλλά, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἸΟδυσσεά, πνίγει τὰ δάκρυα στὰ βλέφαρά του (I 154 - 57). Τόσο ὁ ἸΕθνικός Ποιητής ὄσο κι ὁ Σικελιανὸς δὲ ζήτησαν ἀπὸ τὸν τυφλὸ Ἰαοιδὸ Ἰδέες Ἰἡ ποιητικούς τρόπους, Ἰἀλλὰ τὸν ἐπικαλέστηκαν ὡς Ἰἄγιο (ἸΓέροντα) (ὄπως Ἰεμφανίστηκε

στό Σολωμό) και ἔλπισαν ν' ἀξιοθοῦν τὴν εὐλογία του. Ὁ Σικελιανὸς μᾶς ἀφήνει νὰ ἐννοήσουμε ὅτι ἀναμένει αὐτὴ τὴν εὐλογία γιὰ νὰ ἐκπληρώσει μιὰν ἀποστολὴ εὐρύτερη ἀπὸ τὴν ποιητικὴ δημιουργία: ὁ τελικὸς προορισμὸς του εἶναι νὰ «σώσει τὸ τόμα» καὶ νὰ καταστήσει «μακάριο τὸ λαὸ του», καθὼς ἔπραξε ὁ μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης μετὰ τὸν νόστο του (I 69 κέ. καὶ III 980 - 1000).

Ἡ πατρίδα τοῦ Ἀλαφροῦσκιωτου εἶναι κατοικημένη ἀπὸ θνητούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀθάνατους θεοὺς καὶ ἥρωες: τὴν Ἀθηναῖα, τὸν Ὀμηρο καὶ τὴ Σαφφώ, πὺν κατὰ τὸ θρόλο γκρεμίστηκε ἀπὸ τὸν κάβο τὸ Λευκάτα. Ὁ νεαρὸς ποιητὴς στρέφεται πρὸς αὐτούς, ὀδηγημένος ἀπὸ τὸ ἐνστικτο καὶ τὸ μαντικὸ πνεῦμα του.

Ὁ Ἀλαφροῦσκιωτος διαπλάσσεται ἀπὸ τὰ αἰώνια στοιχεῖα πὺν τὸν περιβάλλουν. Τὸ φῶς τὸν ἀποπνευματώνει (I 572 - 86), ἀλαφρώνει τὴ σάρκα του (I 667 - 70, 683), κάνει διάφωτο τὸ κορμί του (II 11). Τοῦ φαίνεται ὅτι λάμπει ὀλόκληρος καὶ ὅτι ἀνεβαίνει ἀνάλαφρος στὸν αἰθέρα (III 432, 440 - 42)³⁵. Τὸ θάμβος πὺν νιώθει νὰ τὸν τυφλώνει δὲν ὀφείλεται μονάχα στὸν ἥλιο, ἀλλὰ καὶ στὴν παρουσία τῶν θεῶν, τὴν ἴδια παρουσία πὺν ὑφίστανται οἱ ἔφηβοι τῆς πομπῆς τῶν Παναθηναίων, στὴ ζωφόρο τοῦ Παρθενώνα, πὺν ὅσο πλησιάζουν πρὸς τὸ σένηθρονον τῶν ἀθανάτων, τόσο θαμβώνονται, καὶ ὑψώνουν τὴν ἄκρη (τὸ «πτέρων») ἀπὸ τὴ γλαμύδα τους γιὰ νὰ προφυλάξουν τὰ μάτια τους³⁶.

Ἐχει παρατηρηθεῖ ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς στέππας κατευθύνουν ὀριζοντίως τὸ βλέμμα τους. Ἡ ἐπίπεδη καὶ ἄμυθη γῆ τους ἐλκύει τὰ μάτια τους πρὸς τὴν ἔκταση. Ἀντιθέτως, μιὰ ὄρεινὴ χώρα κατοικημένη ἀπὸ θεοὺς καὶ μὲ κινούμενο οὐρανὸ σὲ κάνει νὰ κοιτάξεις ψηλά. Ὁ Ἀλαφροῦσκιωτος ὑψώνει κατακόρυφα τὴ ματιὰ του: πρὸς τοὺς θεοὺς, τὴν Ἄνω Ἑλλάδα καὶ τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ του. Οἱ ἀνήφοροι τὸν καλοῦν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν ἐνοτήτων πὺν ἀπαρτίζουν τὸ ποίημα εἶναι χαρακτηριστικοί: «Ψηλότερα» (σ. 109), («Ἀνέβασμα καὶ πόθος»)

35. Αὐτὴ τὴ «μετεώριση», ὁ Σικελιανὸς τὴν ἐνωσε κάποτε μαζί μὲ τὸν Καζαντζάκη στὴν κορυφὴ τοῦ Ἄθωνα, τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1914 (κατ' ἀφήγησιν καὶ τῶν δυὸ τους).—Ἡ «μετεώριση» (γαλλ. *lévitation*) εἶναι φαινόμενον πὺν τὸ παραδέχονται οἱ πνευματιστές.

36. Τὴν πνευματικότητα τοῦ λευκαδίτικου τοπίου, χάρη στὴν ἐπενέργεια τοῦ φωτός, τὴν εἶχε διαπιστώσει κ' ἡ Εἰσα Σικελιανοῦ: «Τὸ ἐσωτερικὸ καὶ τὸ ἐξωτερικὸ [στοιχεῖο] ἔδειχταν νὰ ἐνώνονται σ' αὐτὸ τὸ νησί, πὺν ἦταν Πνεῦμα... Ἦξερα μάλιστα ὅτι αὐτὴ ἡ ἐνότητα δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα μιᾶς στιγμῆς μέσα στὸ χρόνον, ἀλλὰ ὅτι εἶχε ὑπάρξει ἀνεκαθεν καὶ ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπάρχει παντοτινά» (ΑΥ.Ε., κεφ. 10).

(σ. 114), «Βουνά» (σ. 117)... Ἐπὶ τὴν βουνοκορφὴν ὁ Ἄλαφροῦσκκιωτος ἐπισκοπεῖ τὴν γῆν του καὶ ἀνασπυρθεῖ στὸ νοῦ του τὸ μόχθο τοῦ λαοῦ.

Παντοῦ ὁ λαός· κι ἀνέβηκα
ὅσο ἀνεβαίνει ἡ μέρα,
γιὰ νὰ χαρῶ τὸ διάπλατο
τοῦ ἀπάνω κόσμου ἀγέρα.

Παντοῦ ὁ λαός· καὶ λάτρεψα,
καὶ στὴ λαχτάρα μου εἶπα :
«Βάλε τὸ αὐτὶ στὰ χώματα».
Καὶ φάνη μου πὼς ἡ καρδιά
τῆς γῆς βαριά ἀντιχτύπα.

(I 258 - 270)

Ἐπὶ Ἄλαφροῦσκκιωτος θεωρεῖ τὸ λαὸν ἄξιο μυστικῆς λατρείας : ὁ λαὸς εἶναι διακάτοχος ἀδιάφορης σοφίας, φορέας τοῦ θείου καὶ τοῦ μαγικοῦ νόμου. Τὰ λόγια τῶν βοσκῶν εἶναι «βαθύγνωμα» καὶ «μεγάλη ἡ δύναμή τους» (III 27 - 28).

Μὰ ἀπ' ἔλους πιὸ στοχαστικὰ
ἀκούαμε τὸ μεσόκοπον
ἀντρίτη γελαδάρη.
Τὸ μέτωπο εἶχε πιὸ ψηλὸ
ἀπ' τὰ γελάδια, κ' ἤξερε
τὴν καθεμιὰ ἀλλαξοκαιριά,
τὸ δρόμο ἀπὸ τ' ἀστέρια,
στὴ φλούδα σὰ νὰ διάβαζε
τοῦ πεύκου, καὶ στὸ σύγνεφο,
καὶ στῆς βραδιᾶς τ' ἀγέρια...

(III 39 - 48)

Λαὸς γιὰ τὸ Σικελιανὸ σημαίνει χωριάτης, ἔγραφα κάποτε ἀπ' ἄλλη ἀφορμὴ³⁷. Ἐπὶ χωριάτης δὲν εἶναι γι' αὐτὸν μιὰ κοινωνικὴ τάξη, ὅπως λόγου χάριν γιὰ τὸν Μπαλζάκ ἢ τὸ Ζολά. Εἶναι ἡ μοχθοῦσα καὶ ἀναμάρτητη ἀνθρωπότητα. Στὸ κατόφλι τοῦ χωριάτη, κατὰ τὸ Λατίνου ποιητῆ, ἡ Δικαιοσύνη ἄφησε τὰ ἕστερα χράρια ἀπὸ τὰ πόδια της, τὴ στιγμὴ πού ἐγκατέλειπε τὴ γῆ³⁸. Ἐπὶ Σικελιανὸς σπού-

37. Ἐπὶ Ποιητῆς καὶ τὸ Ποίημα τῆς Ἐδύσσειας, Ἀθήνα, 1958, σ. 69 - 70.

38. Βιργίλιου Γεωργικά, II 473 - 74.

δαζε μέσα στη δική του ψυχή τις ἀρετές τοῦ λαοῦ : τὴ λεβεντιά, τὴν ἔμφυτη σοφία, τὴ λατρεία τῆς ὁμορφιάς. Ὅ,τι εἶχε μέσα του μεγάλο καὶ ἱερό, τὸ ἀπέδιδε στὸ λαὸ ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ὀφειλῆς. Ὁ λαὸς τοῦ εἶχε χαρίσει τὴ γλώσσα πὸν ἔγινε τὸ ὄργανο τῆς δημιουργίας του, καὶ τοῦ ἔδωσε στύλο ν' ἀκουμπήσει τὸν ἄγραφο νόμο τῆς παράδοσης. Ἡ ψυχή του πλάστηκε ἀπὸ τὶς ζωντανὲς μορφές καὶ τοὺς ἔθιμκούς κανόνες πὸν ἀποτελοῦν τὸ λαϊκὸ πολιτισμὸ. Ὁ λαὸς τὸν ἐδίδαξε ποιὸ εἶναι τὸ δίκαιο, τὸ ὁμορφο, τὸ κόσμιο. Τὸ ἀρχικὸ τοῦτο δίδαγμα δὲν ἦρθε ποτὲ σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴ μετέπειτα παιδεία του. Ἡ ἠθικὴ συνοχὴ τοῦ λαοῦ στάθηκε τὸ θεμέλιο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ποιητῆ.

Ὁ Ἀλαφροῦσκιωτος ἀναπολεῖ μὲ τρυφερότητα τὴν οἰκογένειά του ὡς ἀναπόσπαστο τμῆμα τοῦ λαοῦ. Οἱ γονιοὶ του, οἱ ἀδερφάδες του, ἀκόμα κ' οἱ γειτονοποῦλες του, τὸν ἐμπνέουν μὲ τὸ ἀρχαϊκὸ ἦθος τους καὶ τὰ σεμνὰ ἔργα τους. Εἶναι νὰ θαυμάσεις πῶς ἓνας ἄνθρωπος πὸν ζεῖ μέσα στὸ ἀπόλοτο τῆς ποιητικῆς δημιουργίας ἐξαγιάζει τὰ καθημερινά, εἰσάγοντάς τα στὸν κόσμιο πὸν καταναγάζει ἢ φαντασία του. Ἡ μαγεία τοῦ λόγου του φέρνει μπρὸς στὰ μάτια μας τὰ χαράματα καὶ τὰ δειλινά, τὰ σύννεφα καὶ τοὺς αἴτους, τοὺς γιαιούζ, τοὺς ἐλαιῶνες καὶ τὰ βοσκοτόπια... Μᾶς κάνει νὰ μετέχουμε στὰ θεμελιακὰ ἀνθρώπινα βιώματα, τὴν πείνα καὶ τὴ δίψα, τὸν πόθο καὶ τὸ πένθος, τὰ ὄνειρα, τὴν ἔκσταση καὶ τὴ λύτρωση. Οἱ εἰκόνες πότε ἐνεργοῦν αὐτοδύναμα, πότε ὡς σύμβολα ψυχικῶν καταστάσεων. Ἀλλὰ καὶ στὴ μιὰ περίπτωση καὶ στὴν ἄλλη, ὁ ποιητῆς μεθαίει ἀπὸ τὶς ἐντυπώσεις πὸν τοῦ προμηθεύει ἢ ὑπερφυσικὴ ὀπτικὴ του ἱκανότητα³⁹.

Ὅνομάσαμε παραπάνω («εὐκοσμη») τὴ φύση πὸν περιβάλλει τὸν Ἀλαφροῦσκιωτο. Εἶναι ἢ φύση τῶν Ἑπτὰ Νησιῶν πὸν γνωρίζουμε ἀπὸ τὸ Σολωμό, τὸν Κάλβο καὶ ἄλλους ποιητές, Ἑπτανήσιους καὶ μὴ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, πὸν περιέγραψε τὸν κῆπο τοῦ Ἀλκινόου (Ὁ δ ὕ σ σ ε ι α, η 114 κέ.). Αὐτὴ ἢ φύση ἤρεμει μέσα στὴ λήθη τῶν πόνων πὸν τὴ δημιούργησαν. Τριάντα ἓνα χρόνια μετὰ τὴ συγγραφή τοῦ Ἀλαφροῦσκιωτου, ὁ Σικελιανός, μιλώντας στὸν Πρόλογο τοῦ Ἀυρικῶν Βίου γιὰ τὸν τρόπο πὸν ἐνωσε τὴ φύση, μετέφερε στὰ νιάτα του τὸ κοσμικὸ αἶσθημα πὸν κατέκτησε ἀργότερα.

39. Ὁ Πλάτων ἀποκάλεσε τὸ ὄμμα («ἡλιοειδέστατον τῶν περὶ τὰς αἰσθήσεις ὀργάνων») (Πολιτ. 508b). Οἱ ἀρχαῖοι προσωποποίησαν τὴν δξύτητα τῆς ὕρασης στὸ μῦθο τοῦ Ἀνγκέα, ἱκανοῦ «ὡς καὶ τὰ ὑπὸ γῆν θεωρεῖν» (Ἀπολλόδ. Γ' 10, 3). Ὁ Γκαῖτε τραγούδησε στὸ Δεῦτερο Φάουστ τὶς «ὀπτικὲς ἡδονές» τοῦ Ἀνγκέα, πὸν τὶς εἶχε γνωρίσει κι αὐτὸς μὲ τὰ μεγάλα, στοχαστικὰ μάτια του.

ἽΟ ὠριμος Σικελιανὸς αἰστάνθηκε, πράγματι, καὶ ὕμνησε τὴ φύση ὄχι ὡς ἓνα ἤρεμο πλαίσιο τῶν ἔργων καὶ τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ ὡς τὴν «αἰώνια ὠδινόμενη στὸ κέντρο τῶν πλασμάτων ὄλων κοσμογονικὴ αἰσθαντικὴ Ψυχὴ»⁴⁰. Τοῦτο ὅμως δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραπλανήσῃ ὡς πρὸς τὸ χαρακτῆρα τοῦ νεανικοῦ του ποιήματος. ἽΟ Πρὸ λόγος στὸ *Λυρικό Βίο* δὲν εἶναι μιὰ ἀκριβῆς ἐρμηνεία τῆς ποιητικῆς δημιουργίας τοῦ Σικελιανοῦ· εἶναι αὐτοτελὴς πνευματικὴ κατασκευή, καθ' ὅλα ἐπιβλητικὴ, ἀλλὰ πὺν πρέπει νὰ λαμβάνεται ὡς μιὰ ἐκ τῶν ὑστέρων μυθοποίηση τῶν συμβάντων. ἽΗ φύση στὸν ἽΑλαφροῖσικιωτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἓνας χῶρος ὅπου ξεσπάζουν οἱ δυνάμεις τοῦ ἀέναου γίνεσθαι, ἀλλὰ ὡς τὸ ἤπιο κλίμα πὺν εὖνοεῖ τὸν ἀνθρώπινο μόχθο. Τὴν «ὑπέρλευκη γαλήνια θάλασσα» (I 572) τὴν ταράζει βέβαια κάπου-κάπου ὁ ἄνεμος, ἀλλὰ ἡ εὐδία δὲν ἀργεῖ νὰ ξανάρθῃ.

ἽΗ ἀπέραντη εὐαισθησία τοῦ Σικελιανοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία καὶ τὸν ὄρο τῆς δημιουργίας του, δηλαδὴ μᾶς πνευματικῆς ἄσκησης πὺν προσομοιάζει μὲ τὴν προσευχὴ ἢ τὴν ἔκσταση. Οἱ βιταλιστικὲς καὶ ἀντιλογκρατικὲς θεωρίες τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα βρῆκαν πρόσφορο ἔδαφος στὴν ἐνδιάθετη κλίση τοῦ ποιητῆ. ἽΟ Σικελιανὸς δὲ δίστασε νὰ μεθῆσῃ ἀπὸ τὸ κύπελλο τοῦ Διόνυσου, καὶ κατέληξε νὰ χαρακτηρίσῃ τὴ σκέψη του «μουσικὴ» (I 905). Τέτοια σκέψη παράγει μιὰν τέχνη ὑποβολῆς ψυχικῶν διαθέσεων καὶ ὄχι περιγραφῆς ἐξωτερικῶν φαινομένων, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε μιὰν τέχνη τοῦ λόγου.

ἽἮρθε ἡ στιγμή νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴ γλώσσα τοῦ ἽΑλαφροῖσικιωτου. Δὲ θ' ἀναφερθῶ στὸ κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ στὶς συναφεῖς ἱστορικὲς συνθηκὲς, πὺν ὅλοι τὶς γνωρίζουμε. Θὰ περιορισθῶ νὰ πῶ ὅτι ἡ γλώσσα τοῦ Σικελιανοῦ δὲν ἔχει τὴν ἀκαμψία πὺν συναποῦμε στοὺς πρῶτους δημοτικιστὲς, μῆδε τὶς ἱδιωματικὲς καὶ φτιαχτὲς λέξεις πὺν ἐκεῖνοι συνήθιζαν⁴¹. Στὸ Σικελιανὸ ἀρμόζει μιὰ φράση πὺν ὁ Πολυλᾶς ἔγραψε, στὰ Προλεγόμενά του, γιὰ τὸ Σολωμό: «Μὲ τὸ ἀκόιμητο λεπτὸ καλλιτεχνικὸ αἶσθημα ἄρπαξε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ τὸ πνεῦμα τῆς ζωντανῆς φωνῆς, εἰς ἐκεῖνες τὲς φράσεις τὲς ὁποῖες παραβλέπουν ὄσοι δὲν εὐτύχησαν νὰ ἔχουν τοῦτο τὸ σπανιότατο φυσικὸ χάρισμα· καὶ τὲς ἐβάφτισε, ὡς ἔλεγε, εἰς τὴν διπλή κολυμπήθρα τοῦ αἰσθηματοσ καὶ τῆς φαντασίας». ἽΗ γλώσσα τοῦ Σικελιανοῦ, παρὰ τὴ μοναδικὴ λάμψη της, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση προσωπικῆς ἐπιπόησης. Τὴ γλώσσα τὴν

40. Α.Β. Α' 18 κέ.

41. ἽΡκεῖ νὰ συγκρίνεις τὴ γλώσσα τοῦ Σικελιανοῦ μὲ τὴ γλώσσα τοῦ Πέτρου Βλαστοῦ, πὺν οἱ πρῶτοι δημοτικιστὲς τὴν εἶχαν θεωρήσει ὑποδειγματικὴ.

παρέλαβε ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ λαοῦ. Κάθε λέξη της εἶναι ταμεῖο μιᾶς ἐμπειρίας. Μὲ τὴν ἀκατάβλητη φυσικὴ τους ζωτικότητα, ὁ ξωμάχος, ὁ βοσκός, ὁ θαλασσι-
νὸς ἐξακολουθοῦν νὰ διαφορίζουν τὶς ἀναρίθμητες ὄψεις τῆς χώρας μας, ἀπὸ τὸ
ἐλάχιστο λουλουδάκι ἕως τὰ ἄστρα. Χάρη στὴν τρισχιλιοχρόνη γλώσσα τους, τὴ
σεβάσμιμα καὶ ἀκμαία, ὁ Σικελιανὸς ἔγινε κύριος τοῦ κόσμου. Ἡ ἀντιλογοκρατικὴ
κατεύθυνση τοῦ πνεύματός του τὸν εἶχε προετοιμάσει νὰ λατρεύσει τὸ ὄργανο ποῦ
τοῦ ἐπέτρεπε νὰ συναιρεῖ τὰ αἰσθητὰ μὲ τὰ νοητὰ, καθὼς ἀρμόζει στὸν ποιητικὸ
λόγο⁴².

Ἐν τῷ Θεῷ γίνεται ἀκατάπαντα φανερὸς μὲ τὰ δημιουργήματά του : ἐξ οὗ ἡ
ιερότητα τοῦ κόσμου. Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, θεμελιακὴ ψυχικὴ διάθεση,
δυναμώνει ὅσο τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητῆ ἀνυψώνεται. Ὁ Σικελιανὸς ὑπῆρξε θρησκευ-
τικὸς ποιητής, μὲ τὴν ἀρχαία ἔννοια στὰ νιάτα του, μὲ τὴν χριστιανικὴ ἔννοια
στὴν ὀριμότητά του. Στὸν Ἄ λ α φ ρ ο ἴ σ κ ι ω τ ο ἐξυμνεῖ τὴν ἐμπροχωμένη
πλάση καὶ τὰ πλάσματα, καὶ ξεχωριστὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ σῶμα του. Στὴ μετέ-
πειτα δημιουργία του, εἰσάγει τὶς ἔννοιες χριστιανικὴ ἀγάπη καὶ θυσία τοῦ ἐναν-
θρωπισμένου Θεοῦ, ποῦ τὴν ἐπεκτείνει στοὺς ταγούς τῶν λαῶν. Καθ' ὅλες τὶς
περιόδους τοῦ βίου του, ἡ θρησκευτικὴ προσδιορίζει τὸ εἶδος καὶ τὴ συγκρό-
τητα τῶν ἐπιθέτων ποῦ χρησιμοποιεῖ : ἱερός, θεῖος, ἅγιος, μυστικὸς, μέγας, ἀπει-
ρος, τρανός, βαθύς... Τὸ ἔννομα «βάθος - βαθύς», λ.χ., συναντᾶται κάποτε ἐφ' ἑ-
φορὸς μέσα σὲ 21 στίχους (I 345 - 65). Μιὰ ἔμμομη θρησκευτικὴ διάθεση κατέ-
χει τὸν ποιητῆ, ἀκόμα καὶ ὅταν διάφορες ἰδέες ἢ ἐντυπώσεις διασχίζουν τὸ πνεῦ-
μα του.

Ἡ ποίηση, κατὰ τὸν χριστιανὸν ποιητῆ Πῶλ Κλωντέλ, δὲν εἶναι μονάχα
«ἀναφώνηση θαυμασμοῦ καὶ εὐχαριστίας», ἀλλὰ καὶ «ἀπαρίθμηση»⁴³. Ἡ λέξη
«ἀπαρίθμηση» πρέπει νὰ ἐννοηθεῖ μὲ τὴν κύρια σημασίαν της. Ὁ ποιητὴς ἀ π α-
ρ ι θ μ ε ἰ τὰ πράγματα ἀπὸ ἐγγνωμοσύνη πρὸς τὸ θεῖο δημιουργό, ὅπως ἔκαμε
ὁ πρωτόπλαστος Ἀδάμ, κατὰ τὴ Γένεση (2, 19 - 20). Εἶναι γνωστὴ, ἐξ ἄλλου,
ἡ ροπὴ τῶν συγγραφέων πρὸς τὴν ὀνοματοθεσίαν τῶν αἰσθητῶν στὶς χώρες ποῦ

42. Στὴν πεζογραφία του ὁ Σικελιανὸς πολὺ λίγες φορὸς εὐτύχησε νὰ συναιρέσει τὰ νοη-
τὰ μὲ τὰ αἰσθητὰ.

43. Ὡς γνωστὸ, ὁ Βαλερὸν ὄρισε τὴν ποίηση ὡς «ἀνάπτυξη ἐνὸς θαυμαστικοῦ» (*développement d'un point d'exclamation*). Ὁ Κλωντέλ πλάτυνε τὸν ὀρισμὸν : "Qu'est ce que l'art sinon une exclamation, une énumération et une action de grâces?" (*Paul Claudel à André Gide, Correspondance 1899 - 1926, Paris, 1949, σ. 52*).

ἀποκατέστησαν τὴν καταφρονημένη μητρικὴ γλῶσσα τους. Ὁ Ἐλαφροῦσκιωτος φιλοδοξεῖ νὰ καταγράψει ἀκόμα καὶ τὰ κελαδίσματα τῶν πουλιῶν :

ᾠ πλάση κι ἀπὸ ποιοῦ πουλι
μπορεῖς νὰ μὲ γελάσεις,
ποὺ τῆς φωνῆς τους μάζωξα
σ' ἓνα γυαλὶ τῆ στάλα
σὰ δάκρυο τῆς κληματαριάς,
σὰν πεύκου ἢ κέδρου δάκρυσμα...

(III 897 - 902)

Ἀκολουθεῖ μιὰ «ἀπαρίθμηση» τῶν πουλιῶν : ἡ στεφανούδα, τὸ ἀηδόσι, ἡ γαλιάντρα, ὁ ἀτσάραντος... Σὲ ἄλλη εὐκαιρία, ὁ ποιητὴς καταγράφει τὰ φίδια (I 722 - 23) καὶ τὰ δέντρα (III 738 - 39). Οἱ λέξεις κάθουν τὸ Σικελιανὸ νὰ ἐκστασιάζεται, τὸ ἴδιο ὅπως ὁ Σαίξπηρ ὅταν ὀνόμασε τοὺς ἀνθοὺς ποὺ ἐπλεξε ἡ Ὀφηλία γιὰ τὸ στεφάνι της, ἢ ὅταν κατέγραψε τὰ χαμολούλουδα ποὺ πάνω τους πλάγιασε ἡ Τιτάνα⁴⁴.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Ἐπισκοπήσαμε τὸ ποίημα ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα του καὶ τὰ ὑποτάξαμε σὲ λογικὲς κατηγορίες. Ἐπὶ ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τὰ κινεῖ; Ἐπιβάλλεται νὰ μεταφέρουμε τὸ βλέμμα μας ἀπὸ τὴν περιφέρεια πρὸς τὸ κέντρο, ἀνίσως τὸ θέμα δὲν εἶναι γιὰ μᾶς στενὰ φιλολογικόν, ἀλλὰ ζωτικὸ πρόβλημα περὶ τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ προορισμοῦ του. Τὸ ποίημα Ἐλαφροῦσκιωτος φανερώθηκε στὸ πνεῦμα μας σὰ μεγαλυνάρι πρωτόπλαστου κόσμου καὶ ἀποθέωση τοῦ ἀναμάρτητου ἀνθρώπου. Θὰ μπορούσαμε μάλιστα νὰ ποῦμε : σὰν ἀποθέωση τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ. Ὁ Σικελιανὸς ταυτίζεται ἀπαρχῆς μὲ τὸ πλάσμα του⁴⁵· ἡ θεϊότητα ποὺ ἐνσαρκώνει ὁ Ἐλαφροῦσκιωτος εἶναι ιδιότητα ποὺ ὁ ποιητὴς ἀποδίδει

44. Ἄμλετος, πρ. Δ' σκ. Ε', στίχ. 174 - 84. Ὀνειροκαλοκαιριάτικης νύχτας, πρ. Β', σκ. Β', στίχ. 249 κέ.—Ἡ μέθη ἀπὸ τὴν ὀνοματοθεσία τῶν αἰσθητῶν δὲ συναντᾶται μονάχα στοὺς ποιητὲς τῆς Ἀναγέννησης, ἐποχῆς πληθωρικῆς σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις της, ἀλλὰ καὶ στοὺς νεώτερους χρόνους. Ὁ Μινώταυρος στὸ Θησεῖα τοῦ André Gide, λ.χ., κοιμᾶται "sur un parterre fleuri de renoncules, d'adonides, de tulipes, de jonquilles et d'oeillets" (Thésée, Paris, 1946, σ. 74).

45. Ὁ λαὸς τῆς Λευκάδας ὀνόμαζε Ἐλαφροῦσκιωτο τὸ Σικελιανόν : δὲν ξεχώριζε τὸν πλάστη ἀπὸ τὸ πλάσμα του (ΑΥ.Ε. κεφ. 10). Τὸ ἴδιο κι ὁ Παλαμᾶς ἀποκαλεῖ τὸ Σικελιανόν «Ἐλαφροῦσκιωτο λυράρη» (Δεκατετραστίχα, ἀριθ. 67).

στὸν ἑαυτό του (III 888 κέ.). Τὸ γεγονός αὐτὸ προαγγέλλει τὴ δράση ποὺ μέλλει νὰ ἐπιχειρήσει κατὰ τὴν ὀριμότητά του ὡς πομπὸς ἐνεργείας καὶ συγκινήσεων ἱκανῶν νὰ φορτίσουν τὴν ὀμαδικὴ ψυχὴ⁴⁶. Ὁ ποιητὴς δὲν μᾶς ἀφῆσε ν' ἀμφιβάλλουμε γιὰ τὸν ὑψηλὸ προορισμὸ του. Τὸ ὅτι οἱ Μοῦρες τὸν μοίρασαν στὴν κόυνια του, μᾶς ἐπέτρεψε νὰ τὸ μαυτεύσουμε. Ἀλλὰ τὸ ὅτι ἡ μητέρα του, σὰν ἄλλη Δήμητρα τὸ Δημοφώντα, τὸν ἔβαρε συμβολικὰ στὴ φωτιά γιὰ νὰ τὸν κάμει ἀθάνατο, αὐτὸ μᾶς τὸ εἶπε ἀρκετὰ καθαρά :

Ἐμέ, λεχώνα ἢ μάνα μου,
 στὴ μπόρα τὴ μαρτιάτικη
 ποὺ ἔχε τὰ οὐράνια ἀνοίξει,
 ἐσκώθη καὶ μὲ πῆρε στὴν ἀγκάλη της,
 τὸν πρῶτο κεραυνὸ γιὰ νὰ μοῦ δείξει!
 (I 732 - 36)

Μερικὲς ἀράδες παρακάτω, ἀναρωτιέται :

«Μάνα, φωτιά μὲ βύζαζες
 κ' εἶναι ἢ καρδιά μου ἀστέρι;»

46. Ἦδη ἀπὸ τὰ νιάτα του, ὁ Σικελιανός, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ Νίτσε καὶ τὸν Μπερξόν πίστευε πὼς «ὁ Ποιητὴς, ὁ Στοχαστής, ὁ Μυστικὸς» μποροῦν νὰ ἐμφυσήσουν πνεῦμα ζωῆς στὴν ἀδρανῆ ἀνθρώπινη μάζα. Αὐτὸ τὸ ἔχουν ἀποδείξει οἱ ἰδρυτὲς τῶν θρησκειῶν, ποὺ ὁ Σικελιανὸς τοὺς εὐλαβήθηκε πάντα ὡς πρότυπα ἀνώτερου βίου. Ἐνα βιβλίον ποὺ φλόγισε τὴ νεανικὴ φαντασία του ἦταν οἱ Μεγάλοι Μύστες (Ράμα, Κρισνά, Ἐρμῆς, Μουσιῆς, Ὁρφείας, Πυθαγόρας, Πλάτων, Ἰησοῦς) τοῦ Ἐδουάρδου Schuré. Ὁ Σικελιανός, ὡς «πνευματικὸς γιός» (κατὰ τὴ δική του ἔκφραση) τοῦ Γάλλου μυσταγωγοῦ, τὸν κάλεσε νὰ παραστῆι στὶς Δελφικὲς Ἑορτὲς μ' ἕνα γράμμα ποὺ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία : «Delphes, Ce 25 Déc. 1926. Bien cher et bien vénéré Maître, Les causes qui me décidèrent à poser la première lourde pierre de la fondation d'une vaste action spirituelle à Delphes, Votre oeuvre tout entière, Votre vie, et à travers cela Votre âme, toujours sentie présente, les expliquent et les défendent mieux que je ne saurais le faire pour moi-même et pour les autres». Περ. *Études Néohelléniques*, tome II (1969 - 70), Aix-en-Provence — Paris, 1970, σ. 88. (Οἱ ἐπιστολὲς δημοσιεύονται καὶ σχολιάζονται ἀπὸ τὸν Octave Merlier). Ὑπὸ τὸ φῶς αὐτῶν τῶν στοιχείων, ὁ βιογράφος τοῦ Σικελιανοῦ μπορεῖ νὰ ἐννοήσει μιὰν ἐγγραφή στὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Καζαντζάκη ὑπὸ χρονολογία 29 Νοεμβρίου 1914. Οἱ δύο ποιητὲς βρισκονται στὴ Μονὴ Καρακάλου στὸ Ἅγιον Ὄρος : «Τὸ βράδυ στὰ κρεβάτια μας μιλοῦμε πάλι γιὰ τὴν οὐσία τῆς ὑπέροχης ἐπιθυμίας μας — νὰ δημιουργήσουμε θρησκείαν». (400 Γράμματα τοῦ Καζαντζάκη στὸν Πρεβελάκη, Ἀθήνα, 1965, σ. 7).

Ἡ μητέρα του δὲ μοιάζει μὲ τὴ μητέρα ποὺ φαντάστηκε ὁ Μπωντλαίρ, ὁ «καταραμένος ποιητής», στὸ ποίημά του «Bénédiction». Ἡ Ἑλληνίδα, ἀντὶ νὰ καταραστεῖ τὸ βρέφος της, κράζει στὶς γυναικὲς ποὺ τὸ εἶχαν πρωτοπιάσει :

στοὺς δρόμους ὄξω νὰ χυθοῦν,
νὰ τὸ κηρύξουν στὰ βουνά
καὶ στὴ μεγάλη πλάση!

(I 749 - 51)

Κάθε ἐποχὴ φαντάζεται μὲ τὸ δικό της τρόπο τὸν τύπο τοῦ ποιητῆ. Ὁ Σικελιανὸς προσωποποίησε τὴν ἔννοια τοῦ λυρισμοῦ ποὺ ἡ δυτικὴ σκέψη κατεργάστηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ρομαντισμοῦ, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ συμβολισμοῦ κ' ὕστερα. Ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἀφομοιωνόταν μὲ τέτοια ὁρμὴ ἀπὸ τὴν ἐρωτικὴ του ψυχῆ, ποὺ ὁ λόγος του ἔμοιαζε μὲ ξέσπασμα τῆς ἴδιας τῆς φύσης. Οἱ παλαιότεροι ποιητὲς μας δὲν εἶχαν ἀποδεσμευθεῖ ἀπὸ τὴ διανοητικὴ διαδικασίᾳ παρὰ σὲ σπάνιες περιπτώσεις. Ἐβλέπαν τὴ φύση σὰ μιὰν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα ποὺ ἄξιζε τὸν κόπο νὰ τὴν περιγράψουν, χρωματίζοντας τὴν περιγραφή τους μὲ τὸ συναίσθημα. Ὁ Ἀλαφροϊσκιωτὸς δὲν ξέρει τί θὰ πεῖ ἐγὼ καὶ μὴ-ἐγὼ ὑποκείμενο καὶ ἀντικείμενο ταυτίζονται⁴⁷. Ὁ Σικελιανὸς εἰσπνέει τὴν πραγματικότητά καὶ τὴν ἐκπνέει μὲ τὸν ποιητικὸν λόγο. Τὰ ἐνδιάμεσα τῆς λογικῆς σκέψης ἔχουν ἐξουδετερωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπεριόριστη εὐαισθησία του⁴⁸. Ἡ ἰδιότυπη αὐτὴ κατάσταση, ἐνῶ τοῦ ἐξασφαλίζει ἓνα εἶδος ἠθικῆς αὐτονομίας, τὸν καθιστᾷ συγχρόνως ἀλληλέγγυο πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ τελικὸς ἀποδέκτης καὶ ἐπικαρπωτὴς τῶν συγκινήσεων τοῦ ποιητῆ.

Ὁ λυρισμὸς ποὺ ἐκπροσωπεῖ ὁ Σικελιανὸς ἰσοδυναμεῖ μὲ λύτρωση, παιδεία καὶ μυσταγωγία. Ὁ Ἀλαφροϊσκιωτὸς εἶναι ὕμνος τῶν ἀθανάτων θεῶν καὶ τῆς φύσης, τοῦ λαοῦ καὶ τῆς δημιουργικῆς πράξης, τοῦ θάμβους καὶ τοῦ ἔρωτα... Δικαιοῦται κανεὶς νὰ διερωτηθεῖ ἂν τὸ ποίημα ὀδηγεῖ τελικῶς σ' ἓνα συμ-

47. Σχετικὰ μὲ τὴν ταύτιση τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸν κόσμον ποὺ ἐρμηνεύει, ἡ Εὔα Σικελιανοῦ στὴν *Ἀὐτοβιογραφία* της (κεφ. 10) κάνει μιὰ διαπίστωση ποὺ στηρίζεται σὲ προσωπικὲς παρατηρήσεις : «Τὰ πράγματα ποὺ τὸν περιέβαλλαν δὲν ἔμοιαζαν νὰ εἶναι χωριστὲς ὀντότητες, ἀλλὰ ἀποτελοῦσαν, θαρρεῖς, μέρος τῆς ἐσωτερικῆς του συνείδησης».

48. Μὲ τὸν Ἀλαφροϊσκιωτο, ὁ Σικελιανὸς διακηρύσσει ρητῶς τὴν ὑπεροχὴ τῆς νέας ποιήσεως — θὰ ἔλεγα τῆς νέας κοσμοθεωρίας — ἀπέναντι στὴν παλαιὰ (βλ. III 801 - 7). Ἀλλὰ ὀφείλουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι στὸν Ἀλαφροϊσκιωτο ὑπάρχουν μερικὲς περιγραφὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου σύμφωνες μὲ τὴν παλαιότερη παράδοση (βλ. λ.χ. τὴν ἐνόητα «Τὰ γύρα μου», I 248 - 98).

πέρασμα ἢ σ' ἓνα ἐπιμύθιο. Ἡ φύση δὲν συμπεραίνει, ἡ ζωὴ αὐτοσημαίνεται, κατὰ τὴ θεωρία τοῦ νεώτερον λυρισμοῦ. Ἄλλὰ μιὰ μυθικὴ καὶ ἱστορικὴ χώρα ἐμπεριέχει δυνάμεις ἱκανὰς νὰ μεταρσιώσουν τὸν ποιητὴ καὶ νὰ τὸν κατευθύνουν πρὸς ἀνώτερη ἀποστολή :

Ἡ ἀντρεία ζωὴ
τῆ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου κρίνει.

(III 248 - 49)

Τοῦτο συνάγεται ἀπὸ πολλὰ χωρία τοῦ ποιήματος, καὶ κυρίως ἀπὸ τὴ μεταγενέστερη ποιητικὴ δημιουργία καὶ δράση τοῦ Σικελιανοῦ. Οἱ «Συνειδήσεις» του (1915 - 17) τὸν ὀδηγοῦν ἀναπόδραστα στὸ χρέος. Γιὰ τὴν ὥρα, τὸν ὕπατο ἀναβαθμὸ στὴν τελειώσή του τὸν ἐκφράζουν οἱ τελευταῖες δώδεκα ἐνότητες τοῦ Ἰαφροῦσιωτοῦ, ἀπὸ τὸ «Θάνατο τοῦ καλύτερου» καὶ πέρα. Οἱ κυριότερες ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐνότητες φέρουν τοὺς τίτλους «Μοιρολόι», «Μπαίνω στὸν ἀσφοδελώνα», «Κεραμεικός», «Τὸ ἔργο». Οἱ τίτλοι ἐπιτρέπουν στὸν ἀναγνώστη νὰ προῖδει ποῦ τὸν ὀδηγεῖ ὁ ποιητὴς : μυσταγωγὸς εἶναι ὁ Θάνατος.

Ἡ ἔκρηξη τῆς ζωῆς κάνει τὸν ποιητὴ νὰ συλλογιστεῖ τὸ θάνατο. Καμιά δύναμη δὲν ἀναπτύσσεται χωρὶς τὸ ἀντίθετό της. Ἐξαίροντας τὸ ἐγὼ του καὶ τὸν ἄμετρο πόθο του νὰ ζεῖ καὶ νὰ δημιουργεῖ, ὁ Σικελιανὸς ἀνακαλύπτει πὼς τὸ ἀντίθετό τους εἶναι ὁ θάνατος. Ὅταν ὁ Χάρος ἐμφανίζεται στὸ ποίημα, ἀρπάζει («τὸν καλύτερο»). Ἦταν ἓνα πανόμορφο βοσκόπουλο ποῦ κατέβαινε κάθε χρόνο ἀπὸ τὰ βουνά του νὰ ξεχειμάσει στὸ ἀκρογιάλι τοῦ Ἰόνιου, κ' ἔπαιζε τὴν ποιμενικὴ φλογέρα καὶ τὸ λαγοῦτο. «Ὡσάν ἀδέρφι μου ἦταν», θρηνεῖ ὁ ποιητὴς. «Καὶ θόλωσεν ἡ σκέψη μου», ὁμολογεῖ παρακάτω (III 311). Οἱ μέρες περνοῦν χωρὶς νὰ βρῆσκει παρηγοριά· ἀναρωτιέται γιατί ἐκεῖνος νὰ λάμπει ἀκόμα μὲ τὰ νιάτα του, καὶ τί μποροῦνε πιά νὰ ποῦν οἱ στίχοι του χωρὶς τὴ συνοδεία ἀπὸ τὸν αὐλὸ τοῦ παληκαριοῦ; Τότε, ἀπάνω στὴν ἀπελπισιά του, τὸν ἀγγίζει τὸ χέρι τοῦ τυφλοῦ ποιητῆ : τὸ θεῖο ἄγγιγμα τὸν μεταρσιώνει. Γίνεται ἄξιος νὰ «μπεῖ στὸν ἀσφοδελώνα», δηλαδὴ νὰ μεταφερθεῖ συμβολικὰ στὸ λειμώνα τοῦ Ἄδῃ ὅπου περιφέρονται ἢ ἡσυχάζουν οἱ σκιὲς τῶν νεκρῶν. Ὁ ποιητὴς εἶναι κι αὐτὸς ἓνας ἴσκιος ἀνάμεσα στοὺς ἴσκιους :

Ὡ ἀσφοδελώνα· ὡς ἦρωα
τῆ σάρκα μου ἐπνευμάτωσες.
Μοῦ ἔδωκες φῶς νὰ ζήσω.

(III 458 - 60)

Ἦ πόνος τὸν ὀδηγεῖ σὲ «βαθειὲς ἀλήθειες καὶ βαθειὲς πηγές» (III 475 - 76). Ἦ ἀθανασία τοῦ εἶναι ταμένη: θὰ περιβληθεῖ τὸ φῶς, καὶ ἡ κοινὴ μοῖρα τῶν θνητῶν θὰ εἶναι ἀνήμερη νὰ τὸν χαλάσει (III 493 - 503). Μιὰ ἄσκηση τὸν περιμένει (III 519 - 30). Θεϊκὰ σημάδια δείχνουν τὴν εὐνοια τοῦ οὐρανοῦ: στάλες ἀπὸ σύννεφα πέφτουν στὰ βλέφαρά του· μὲς στ' ὄνειρό του βλέπει πῶς δίπλα του ἀναβρῦζει μιὰ πηγὴ, κ' ἐκεῖνος σκύβει νὰ πιεῖ καὶ νὰ δροσίσει τὸ μέτωπό του· καὶ σὰ νὰ ἔχει γίνεи ἄξιος γιὰ μιὰν ὀλικὴ κάθαρση, ἢ ὄψη του λούζεται στὸ κλάμα (III 536 - 82). Πλάι στὸν ἀσφοδελὸ λειμῶνα, ὁ Ἀλαφροῖσκιωτος βλέπει τώρα νὰ τρέχουν τὰ ἄλογα τοῦ Ἀχιλλέα, πὺν τὸ ἕνα τοὺς εἶχε «μάντισσα φωνή» καὶ «τὰ ἡνία ἐκράτει ὁ ἥρωας». Ὁ ἀσφοδελῶνας χαρίζεи τὸ ἀλαφρὸ ποδάρι τοῦ Ἀχιλλέα στὸν ποιητὴ, τοῦ δυναμώνει τὴν ἀνάσα καὶ πλαταίνει τὴν ὄρασή του. Ὁ ἀσφοδελος ἀποδείχεται ἱαματικὸ βότανο πὺν ἐξισορροπεῖ τὴν ἱερὴ μανία μὲ τὸ ἀντρίκειο σθένος,

πὺν νὰ δαμάσει βούλεται

στὴν πλάση τὰ στοιχεῖα.

(III 583 - 638)

Μετὰ τὴ μυστικὴ ἐμπειρία τοῦ Ἀσφοδελῶνα, ὁ Ἀλαφροῖσκιωτος μεταφέρεται νοερά στὸν Κεραμεικὸ, ἄλλο ἐνδιαίτημα νεκρῶν, ρουφάει τὸν ἀπτικὸ ἀγέρα καὶ προσκυνᾷ τὸν Δεξίλεω καὶ τὴν Ἥγησώ, πὺν τοὺς ἔχουν ἀπαθανατίσει ἢ ἀρχαία γλυπτικὴ καὶ ἡ ποίηση τοῦ Παλαμᾶ. Μιὰ ὑποχθόνια πηγὴ κωλάει στὸ κοιμητήριο καὶ

πλένει τ' ἀντρίκεια κόκκαλα

τοῦ καβαλάρη τοῦ ἀπτικοῦ,

καὶ στῶν ἡρώων τὰ σκέλεθρα

χῶμα ποτὲ δὲ μένει.

(III 655 - 58)

Ἦ μελέτη θανάτου, πὺν συντελεῖται στὸν Ἀσφοδελῶνα καὶ στὸν Κεραμεικὸ, προετοιμάζει τὸν ποιητὴ γιὰ τὸ ἔργο. Τὸ ἔργο εἶναι ἡ κατάληξη τῆς πνευματικῆς του ἄσκησης:

Μὲ τοῦ νησιοῦ μου τ' ὄνομα

καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ λαοῦ

στὸ Ἴόνιο πέλαγο ἔριζα

τὸ ἐφτάπυργο καράβι

τῆς μάχης.

(III 779 - 83)

Ἐπιβάλλεται νὰ προσέξουμε ὅτι στὸ πολεμικὸ του καρὰβι δίνει τ' ὄνομα «Λευκάδα» καὶ ὅτι τὸ καθέλκυει στὸ Ἰόνιον κύμα, πού — γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω δυὸ στίχους τοῦ Κάλβου —

πρῶτον
ἐφίλησε τὸ σῶμα [του].

Ἄντρες ἀπὸ τὸν «ἀγαπημένον λαόν» (I 472) συντροφεύουν τὸν ποιητὴ στὸ ἀρμένισμά του· (γυναῖκες, γέροι καὶ παιδιά, κατεβασμένοι στὸ γιαιλό), τὸν προπέμπουν. Ἐκεῖνος ἀγναντεύει ἀπὸ τὴν πλώρα τὴ μάνα καὶ τὸν πατέρα του ἀνάμεσα στὸ πλῆθος, καὶ μόλις μπορεῖ νὰ κρατήσει τὰ δάκρυα του. Τὸ «καρὰβι τῆς μάχης» καὶ ἡ καθέλκυσή του ἀποτελοῦν, βέβαια, μιὰν ποιητικὴ εἰκόνα. Τὸ ἔργο ὅπου μέλλει ν' ἀφιερωθεῖ ὁ ποιητῆς εἶναι ὁ στίχος (τίτλος τῆς προτελευταίας ἐνόητας), πὸν ἀναβρῶζει «ἀπ' τὴ βαθειὰ πηγὴ» καὶ γεμίζει ἓνα λαγῆρι «ἀθάνατο νερό». Αὐτὸ ὑπῆρξε ἀνέκαθεν τὸ προνόμιο τῶν ποιητῶν : ἡ ἀθανασία.

Στὴν τελευταία ἐνόητα τοῦ ποιήματος, πὸν ἔχει τὸν τίτλο «Ἡ χρυσόφρουδη», ὁ Ἄλαφροῦσκιωτος ἀναθυμᾶται μπρὸς στὴ γυναῖκα πὸν τοῦ ἔστειλε ἡ Μοῖρα πῶς τὴν κέρδισε μὲ τοὺς μύθους καὶ τὰ πλανέματα, καὶ πῶς ἐκεῖνη παραδόθηκε στὸ ἀντρίκειο χᾶδι του. Σκνυμμένος μπροστά της, παίρνει ἀπὸ τὰ γόνατά της («τὸ ἀλάφρωμα τοῦ ὄνειρου»). Ὁ γλανκὸς οὐρανὸς τότε σκέπει γύρω του ἔχει τὸ γιαιλό καὶ τὰ βουνά. Τὴν ὥρα αὐτὴ τῆς πλησμονῆς, ἀκούει ἀπὸ πάνω του σὰ βροντὴ τὴ φωνὴ πὸν τὸν καθιερώνει :

Ἦ Ἄλαφροῦσκιωτε,
σηκῶσου· ἐσὺ τὸ σάρκωσες
τὸ τάμα.
(III 980 - 82)

Καὶ κεῖνος ἀποκρίνεται :

Ἄλαφριά, ὦ πανάρχαιον
αἰώνιο πνέμα, μέσα μου
ἀκόμα εἶν' ἡ ὁρμή μου·
μὲ τὴ ζωὴ ἂν μὲ μάγεψες
καὶ μὲ καλεῖς ψηλότερα,
ἐδῶ εἶναι τὸ κορμί μου.
(III 995 - 1000)

Στή μάχη πού τόν προσμένει, θά μπει ἀρματωμένος μέ τὸ παλιὸ τόξο τοῦ Ὀδυσσεά, «πού τὸ σκεπάζει ἡ καπνιά». Τὴν ποιητικὴ εἰκόνα, τὴν ἐρμηνεύει ὁ ἴδιος ὁ ποιητής : θέλει (νά χτυπήσει ἀλάθευτος)

κατάκαρδα τὸν Ἄνθρωπο
 μέ τὸ δυσκολόλυγιστο,
 βαρὺ τοῦ στίχου τόξο!

(ΠΙ 1021 - 24)

Τὴν ἱερὴ ἀποστολὴ του ποθεῖ νὰ τὴ μεταβιβάσει («σ' ἀσύγκριτον ὑγιό»), μ' ἄλλα λόγια, νὰ καταστήσει παράδοση ἀνάμεσα στοὺς ποιητὲς τὸ νόημα τοῦ χρέους πού κατάκτησε μέ τὴν ἄσκησή του.

Κύριε Πρόεδρε τῆς Δημοκρατίας,

Μὲ συναίσθηση τῆς ἀδυναμίας μου νὰ ἐρμηνεύσω ἓνα ποίημα πού ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι πολυσήμαντο, παρουσίασα τὸν Ἄ λ α φ ρ ο ἶ σ κ ι ω τ ο ὡς καρπὸ τῆς ἐντελέχειας τοῦ Σικελιανοῦ καὶ ὡς γέννημα τῶν συνθηκῶν πού διέπλυσαν τὴ γενεά του. Ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ἐπισημανθοῦν οἱ ἱστορικοὶ παράγοντες, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴ διασταύρωσή τους μέ τὸν ἐθνικὸ χαρακτήρα γεννήθηκε ὁ «ἀρχέφηβος», γνήσιο τέκνο καὶ αὐτὸς τῆς φυλῆς πού παρήγαγε, ὑπὸ διαφοροτικὲς περιστάσεις, τὸν τύπο τοῦ κλεφταρματολοῦ ἢ τοῦ καλόγερον. Ὁ Ἄ λ α φ ρ ο ἶ σ κ ι ω τ ο ς ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ κλασικὸ πνεῦμα καὶ τὸ συναιρεῖ μέ τὴ σύγχρονη λαϊκὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ χύνει ζωογόνο αἷμα στὶς φλέβες μας καὶ συγχρόνως μᾶς παραδίδει διαισθήσεις πού οἱ ἀρχαῖοι τίς ζητοῦσαν ἀπὸ τὸν μαντικὸ τρίποδα. Φέρνει συνάμα ἀνάμεσά μας τὸν ποιητὴ, ὡς ἔσαι παρόντα. Ἡ ἀθανασία του ὀφείλεται στὶς δημιουργίες του, ἀλλὰ καὶ στὸ σέβας πού ἐμπνέει ἢ μοναδικὴ του προσωπικότητα. Ὁ λαὸς καθιερώνει τοὺς ἁγίους του. Στὸ πρόσωπο τοῦ Σικελιανοῦ ἀναγνώρισε τὸ λυτρωτὴ καὶ παιδευτὴ του, τὸν ὑπέρμαχο καὶ συνεχιστὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παράδοσης.

Αἰωνία ἡ μνήμη του!

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Α.Β. (Α' - ΣΤ') = Α ν ρ ι κ ὸ ς Β ί ο ς, τόμοι Α' - ΣΤ'. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ.

Π. Σαββίδη, ἐκδότης («Ἰκαρος»), Ἀθήνα 1965 - 69.

Π.Α. (Α' - Γ') = Π ε ζ ὸ ς Λ ὄ γ ο ς, τόμοι Α' - Γ'. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ. Π.

Σαββίδη, ἐκδότης («Ἰκαρος»), Ἀθήνα, 1978 - 81.

I, II, III = Τὰ τρία μέρη τοῦ Ἀλαφροῦ σκιωτοῦ. Οἱ ἀριθμοὶ πὸν ἀκολουθοῦν ἐκάστοτε τὴν ἐνδειξὴν τοῦ μέρους ἀνταποκρίνονται στὴ στιχαρίθμηση τοῦ ἐκδότη.

Λευκ. = Ἐταιρεία Λευκαδικῶν Μελετῶν. Σικελιανὸς 1884 - 1951. (Βίος, Ἔργα, Ἀνθολογία, Κριτικές, Εἰκόνες, Βιβλιογραφία). Σύνθεση - Ἐπιμέλεια Γεράσιμου Γρηγόρη, Ἀθήνα, 1971.

AY.E. = Ἀδοβιογραφία Εὔας Σικελιανοῦ σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα μὲ τὸν τίτλο U p w a r d s P a n i c. (Ἀνέκδοτη, Μουσεῖο Μπενάκη, Ἀθήνα).